

ԱՅՍՈՐ ԱՆՃԱՌ

ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՂ ՏԻԵԶԵՐԱՑ

Հոգեւոր երդերէն սա երկուքը, ներքին միութեամբ մը կապուած իրարու, Շնորհալիի կրօնական բանաստեղծութեան մէջ առանձնա-յատուկ նկարագրով կը յայտնուին եւ իբր գրական մնայուն արժէք՝ պնդատուած եւ սիրուած էջեր կը համարուին: Ատոր պատճառը անոնց յղացքին, նիւթին, յօրինուածքին եւ արտայայտութեան մէջ է, այն բնականութեան եւ հաղորդականութեան՝ որ անոնց տողերէն կ'արտաշնչեն եւ ունին զօրութիւնը թափանցելու հոգիներու մէջ:

Եթէ երբեք ուզէինք դատել զանոնք միայն անոնց տաղաչափա-կան եղանակէն՝ «Արարչական»ի եւ «Աստուած անեղ»ի շարքին դա-սելու էինք իբր կառոյցքի ամբողջականութեան փորձեր, բայց հոն կայ բան մը՝ որ հոգեկան ապրումի, զգացական շունչի տպաւորու-թիւնով առլցուն՝ կ'անջատէ զանոնք բոլոր միւսներէն:

Գրադատներ՝ որոնք աւելի կամ պակաս համակրանքով մօտե-ցած են Շնորհալիի ընդհանուր քերթողականին՝ հոս պարտուած տե-ղի տուած են, գրաւուած անոր արտայայտութեան բացառիկ հմայ-քէն եւ խորքին ծանրութենէն, եւ դաւանած են անոնց հեղինակին մէջ՝ հզօր հոգեբաշխութեան բանաստեղծը, որ գիտցած է ստեղծել տեսա-րան, ապրում, կրօնական գերազանցօրէն բարձր խորհուրդի կեանք եւ հոգեմիճակ:

Անոնք ծնած են սրտի պահանջէ մը, հետեւելով յատուկ ծրագրի եւ մշակուած գրական արուեստով. դաւանաբանական տեսակէտներէ աւելի (որ անշուշտ գոյութիւն ունին) գործնական նպատակներ կը հետապնդեն, ծառայելու համար ժողովուրդի մը հոգեկան կարօտու-թիւններուն: Անոնք՝ արդիւնք նոր յուզումի, կենդանացած վերա-պրումով Քրիստոսի չարչարանքներու խորհուրդին եւ դասաւորուած նոր եղանակով մը, կարծէք գիշերային հսկումներով հզօրացած՝ կը կազմեն Շնորհալիի հայրապետին քերթողական գեղեցիկ համագրու-թիւնները:

Շարականներու ընդհանուր նկատումէն անջատելով այս երկու-քը՝ ենթարկեցինք զանոնք, իւրաքանչիւրը՝ առանձնաբար, մանրա-մասնեալ քննութեան՝ հետեւեալ հայեցակէտներու տակ:

1. Գաղափարային վերլուծում անոնց գրական եւ աստուածաբանա-կան բովանդակութեան:
2. Ծագումը, կազմը և պատճառական ներքին կապը՝ նախապէս գըր-ուած «Բան հաւատոյ»ի (1151) եւ «Յիսուս Որդի»ի (1152) հետ:
3. Արուեստը՝ որ կը յայտնուի անոնց մէջ տաղաչափական, արտա-յայտչական եղականութիւններով եւ դժուարութիւններով:
4. Բացատրական ակնարկ մը՝ մեկնութեան կարօտ տողերուն վրայ:

Ա.

ԱՅՍՈՐ ԱՆՃԱՌ

1

ԳԱՂԱՓԱՐԱՅԻՆ ԽՈՐԺԸ

Այսօր ամփառը նկատուած ինքնիր մէջ՝ կը դնէ մեզ հետեւեալ հարցերու դիմաց. ա) ո՞րն է իր բուն նկարագիրը, բ) գրական յա-կանիչը՝ որոնցմով ան ստացած է ինքնութիւն, եւ գ) դերը՝ զոր կատարած է ժողովուրդին մէջ աստուածաբանական դժով:

ա) Շնորհալի յատուկ նպատակէ մը շարժած է զայն ստեղծած ատեն, այսինքն պարզել Աւագ Ուրբաթի խորհուրդը, զայն կանխող գիշերը լեցնել յուզումներով, խորհրդածութեամբ, պատկերներով՝ առնուած Քրիստոսի չարչարանքներուն այլեւայլ պահերէն, դարձնե-լով զանոնք կենդանի եւ խօսուն ժողովուրդի սրտին: Լացի գիշերը, որ Աւագ հինգշաբթիէն կ'երթայ Աւագ ուրբաթի կարմիր արշալոյսը, եւ պիտի պսակուի Գողգոթայի փրկական ու աստուածային դահով, Վերնատունէն կը սկսի, սիրոյ խորհուրդի հաստատումով եւ կը վեր-ջանայ մահովը անմահին: Լուսեղէն շղթայ մը կազմած է Շնորհալիի հայրապետը, մտածութեամբ եւ զգացումով իրարու զօդելով այսպէս սիրոյ եւ չարչարանքի խորհուրդները: Վերնատան խորհուրդը՝ աս-տուածաբան աւետարանիչին երկար եւ մանրամասն պատմութեամբ արդէն վսեմօրէն տրուած՝ կը կարօտէր կարծէք բանաստեղծի մըն ալ

թուիչքին, որպէսզի աւելի զգալիօրէն դրոշմուէին միտքերու մէջ զոյգ խորհուրդներու նուիրական ներշնչումները:

Տաք, աշխոյժ, ողբերգական և զգացական տարրերով զեղուն տողերը Այսօր անմատի՝ Վերնատունը եւ Գողգոթան կը միացնեն իրարու: Ատոնք զիրար կ'ամբողջացնեն եւ զիրար կը բացատրեն: Գողգոթայի բարձունքին վրայ կատարուած աստուածային մահը՝ անբաժան է երգէն անճառ լոյսին ծագումին, որ կը խոնարհի վերնատան մէջ, ծառայի կերպարանքին տակ, շեշտելու անհրաժեշտութիւնը մարդոց միութեան՝ իրեն հետ: Պետրոս խեռ եւ անաստուղ մարդկութեան տիպարն է, որ կ'ուզէ հետեւիլ Աստուծոյ, սակայն անթափանցելի խորհուրդին դիմաց կը տատամսի: Մարդկութիւնը եւ աստուածութիւնը ուրեմն դէմ դիմաց կանգնած են, Աստուած կը հրաւիրէ զայն միանալ իրեն հետ մաքրութեամբ սրտի, եւ մարդը կը զարհուրի ու կը տատանի տարակոյսներու մէջ, պատճառուած իր սահմանաւոր էակի պայմանէն: Սակայն մարդը պիտի փրկուի, պիտի բարձրանայ ի հեճուկս իր դժուարութիւններուն, իր ողորմելի մտքի դատումներուն, որովհետեւ աստուածային սէրն է որ կը դործէ այս միութեան հրաշալի խորհուրդը:

Քերթուածին առաջին մասին զլխաւոր դադափարը՝ այս սիրոյ խորհուրդին իրականութիւնը շեշտելն է, հակառակ հին ստուերական տօնին կամ պատկեր-դառնուելի դադափարին: Հոս աստուածայինը եւ մարդկայինը դէմ դէմի հանուած՝ տպաւորիչ ազդեցութիւն մը կը գործեն: Մարդկային խեղճութիւնը կը հաղորդի աստուածային բնութեան, ապականացու մարմինը մարդուն՝ աստուածային անապական եւ անմահ էութեան հետ, որով մահկանացուն անմահութեան կեանքի հացովը կը բարձրանայ եւ կ'աստուածանայ: Խորհրդածութիւնները, համեմատութիւնները երկու եզրներու՝ աստուածայինի եւ մարդկայինի, սրտի տրամութիւններուն դէմ դուարթացնող եւ հոգիացնող բաժակը, ցոյց կու տան թէ ինչպէս հինին փոխան նոր կեանքին դուռը կը բացուի եւ ստուերներու տեղ՝ բուն ճշմարտութիւնը կը ճառագայթէ: Տենչը կեանքի հացին եւ ծարաւը երկնային ըմպելիին՝ որով կը նորոգուի մարդկութիւնը, արտայայտչական ձեւեր են բանաստեղծին, կապուած դադափարային ներքին առնչութեամբ անմահարար հացին՝ զոր չհասկցան նիւթապաշտ Իսրայելացիները, եւ այն ջուրին՝ որ խոստացուեցաւ Սամարացիին, ջուրին՝ որմէ խմողը ա'լ պիտի չծարաւէր յաւիտեան:

Քերթուածը իր 11րդ տունով կը մտնէ շարժման մէջ. առաջին մասին գործողութեան վարիչները էին Յիսուս ու Պետրոս առաքելավր եւ լուռ խումբը միւս առաքելներուն: Հիմա կը մտնէ բեմին վրայ նենգաւոր Յուդան, որ կը խռովէ տեսարանը, հոգիները: Յիսուս կը զգայ այդ խռովութեան արդիւնքը անոնց դէմքին վրայ եւ հանդար-

ՄԱՀ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ

Մատենադարան Ս. Ղազարու, Ձեռ. ք. 171

Գր. Ամրտուլու վանք եւ Լիւս անապատ, ՌԿԹ (= 1620)

Սկիզբ Ս. Ներսէս Լամբրոնացիի Ներբողիմ՝

ի Ս. Ներսէս Շնորհալի, քն. մեծութիւն:

տեցնելու եւ փարատելու համար կասկածը մատնիչին, կու տայ «Թացեալ պատառ»ը որպէս նշան՝ դիմակազերծ ընելու դաւաճանը:

Յուդա խաւարը գրկած կը բաժնուի խումբէն, կը մերկանայ ըստ բանաստեղծին՝ աստուածային զգեստը լուսեղէն եւ կ'իյնայ սատանայի թելադրութիւններու ցանցին մէջ ու կը դառնայ յայտնի գործիչը մահուան: Կտակի աւետարանին նկարագրութիւնը լուռ մենամարտութեան՝ տպաւորիչ էր անտարակոյս, սակայն Շնորհալիի զայն աւելի ազդեցիկ դարձուցած է, շեշտելով շարժումը, գործողութիւնը որ պարունակուած է պատմութեան մէջ: Որթատունկի պատկերէն առնուած խորհրդածութիւններ չի տար մեղի բանաստեղծը, այլ պահպանելով դոյնը եղբրական դէպքին, կը շարունակէ նկարագրութիւնը յաջորդաբար կատարուած մանրամասնութիւններուն, մեկնումով դէպի Գեթսեմանիի պարտէզը՝ Կեդրոնեան ձորէն անդին, ընդառաջելու համար մահուան: Մեկուսացումը երեք ընտրեալներով, աղօթքը, արիւն քրտնիլը, տառապանքը՝ եկած մահուան պատկերէն, պարզաբար ըսուած են առանց որեւէ յաւելեալ մասերու. բայց ինչ որ խօսուն, տպաւորիչ կը դարձնէ իր տողերը՝ հոգեկան անդրադարձութիւններն են, յարմարցումները, սիրոյ եւ բարեպաշտութեան զգացումի արտայայտութիւնը՝ որով կը շեշտուի դորովը եւ կը դըպչի սրտի:

Յաջորդ տուններով կը շարունակուին նկարագրական տեսարանները. Փարիսեցիներու ժամանումը, նենգաւոր համբոյրը Յուդայի, ականջի հրաշագործութիւնը՝ զոր հոգւով կուրացեալներու բազմութիւնը «կուրացն հանդէս» չտեսաւ, չցնցուեցաւ Աստուած մը ձերբակալած ատեն: Պետրոսի ուրացումը եւ դարձը, զղջական դիրքը, արցունքներու լեղուն, որով կը խօսի եւ կը փրկուի՝ Շնորհալիի խորհրդածութեան մէջ մարդկային ընդհանուր կացութեան պատկեր մը դարձած է. Պետրոս օրինակ մըն է բոլոր մեղաւորներու, որոնք կը դառնան ու կը լուան արցունքի ծովով սեւութիւնը մեղքին:

Քերթուածին շարժումը կը լայննայ: Գործողութիւնը, համաձայն աւետարանի պատմածին, կ'առնէ հասարակաց դատաստանի մը կերպարանքը. մէկ կողմէն ինքը դատապարտեալը, միւս կողմէն դատաւորները եւ ամբաստանող ժողովուրդը, այն որ միայն բարիք վայելած էր. ծառան դարձած է դատաւոր եւ տէրը՝ մահապարտ յանցաւոր, հուսկ աստուածային դէմքը ապտակուած անարդ ծառայէ մը: Հոս ալ դէպքերը պարզօրէն դրուած են այնպէս՝ ինչպէս աւետարանիչները արձանագրած են, սակայն զգացումի ժայթքումները մէն մի դէպքին, կը ջերմացնեն տողերը: Ու ապա դառնազին ելքը դէպի Գողգոթա: Տիեզերքի բոլոր տարրերուն, լուսաւորներուն դիմաց Ստեղծիչը խաչուած, իր ձեռքերը չորս ծագերուն տարածուած, գրկելու համար համայն մարդկութիւնը՝ աշխարհի չորս անկիւններէն:

«Տարածեալ»ի մասը եղականօրէն զգայուն տողերով եւ պատկերացումի ցնցիչ ոյժով՝ պարզին զեղեցկութիւնը կու տայ մեղի եւ իսկապէս տպաւորիչ է: Այդ մարդարտէ տողերը, խորունկ եւ յստակօրէն թափանցիկ, փակումն են ողբերգութեան մը՝ որ յաղթանակն է իրաջին եւ իրաչուածին:

բ) Այս քերթուածին մէջ Շնորհալիի անձնականութեան հարցը դիտարկող գիտելիք կէտն է: Նիւթը աւետարանէն է եւ կարգ մը մանրամասնութիւններ ալ տրուած են աւետարանիչներէն: Բայց հակառակ դուրսէն պարտադրուած հասարակաց գծին, բանաստեղծը ունի իր արտայայտութեան եղանակը, իր յաւելումները, իր ներկայացնելու սեփական եղանակը, անդրադարձութիւնները, խորհրդածութիւնները, հոգեկան վերապրումի փոխարկումները, բաներ՝ որոնք իրն են եւ աստոնք կը կազմեն Շնորհալիի հոգիէն եկած ցոլացումները, մտածութիւնները եւ զգացումները, պատկերաւոր ու գեղեցիկ, սիրուն դարձուածքով եւ գիտաւոր ձեւով ըսելու:

Անձնական է դործը եւ ստեղծուած նոր միութիւն մը, նոյնիսկ եթէ իր կազմը նախնիթացարար յօրինուած իր երկու ուրիշ քերթուածներէն կ'առնէ գոյութեան պատճառը: Այս կախումը վերջնական հայեացքով նկատի պիտի առնուի «Նորոգող»ի քննութենէն ետքը, երկուքին ալ միակ ամբողջական տեսութեամբ:

Մայր գաղափարը՝ որ բովանդակ քերթուածին մէջ կը քալէ իբր առաջնորդող գիծ՝ լոյսի գաղափարն է Բանին, ծնունդը Հօր, որ ըլլալով Արարիչ լոյսի՝ կ'իջնէ արարածներու մէջ եւ ծառայական խոնարհութեամբ կը հրահանգէ միտքերը ու կը պատրաստէ սիրտերը բարձրանալու: Այս գաղափարը կը դառնայ կրկին 12րդ տան մէջ՝ ուր յայտնապէս կը խօսուի Յուդայի մասին, զոր Յաւիտենական Լոյսը գթոտ հայեացքով եւ ձայնով կը ջանայ լուսաւորել, յորդորումով զղջումի եւ դարձի իր ահաւոր ծրագրէն: Բայց «Մայրագոյն լոյս»էն զրկուած խաւարասէրը կը վաղէ իր ոճրագործութիւնը կատարելու, մինչ միւսները՝ հաւատարիմները Լոյս Բանին, անոր սրտին մօտ եւ սիրելի, իր «լոյս»էն լուսաւորուած՝ կը տեղեկանան գալիք սոսկալի եղելութիւններէն, զորս ինքը մէկիկ մէկիկ կը բանայ անոնց առջեւ, առանց ծածկելու նոյնիսկ անոնց անկումը եւ փախուստը: Լոյսի գաղափարը կը շնորհի յետոյ «Ճառագայթ փառաց էին» տունով, ուր խաւարային մթութիւնը՝ լոյսին հակադրուած, դուրս կը ցայտեցնէ այն գիշերային տաքնապը՝ որուն ենթարկուեցաւ. «Ձահն լուսոյ յառաւօտին»ի մէջ յայտնապէս կը գործածէ Բանն Աստուծոյ էական գաղափարէն յառաջացող ջահն պատկերը, եւ յաջորդ տան մէջ ալ այնքան գողտրիկ կերպով կը պատկերացնէ լոյսը՝ իբր պատմուճան

Աստուծոյ (Թէեւ Դաւիթ մարգարէի Սաղմոսներէն ներշնչուած, ճգ. 2): Բայց ամէնէն աւելի լոյսի հիմնական գաղափարէն կու գայ լուսաւորներու խաւարումի նկարագրութիւնը. ճշմարիտ լոյսին մահուան պահուն՝ իրենք ալ կը մեռնին: «Բուսէից արեգական»ի զմայլելի տողերը լրումն են այդ գաղափարին. օրը կը դառնայ գիշեր եւ բնութիւնը իբր քող կը ձգէ խաւարը մերկացեալ Աստուծոյ վրայ, որպէսզի անարժան աչքեր չտեսնեն դայն: Սկիզբէն մինչեւ վերջը քերթուածին վարիչ գաղափարային գիծը՝ կու գայ այսպէս միանալու հոս, տալով միութիւն ամբողջութեան:

Հակադրութիւնները եւ պատկերները գրական ակունքներու պէս ցայտուն կը նշուին, ցրուած հոս ու հոն. աստոնք բանաստեղծին երեւակայութեան, զգայնութեան ցոլքերն են: Պարզ ու միամիտ, սովորական թուած տողերու մէջ յանկարծ անոնց վերայատնումը կ'ընծայէ տողերուն գրաւչութիւն եւ հմայք՝ որ յատուկ է Շնորհալիի գրչին: Առաջին տան մէջ ստեղծած հակադրութիւնը

«Սփածաւ դենջակ արկողն լուսոյ»

լոյսի եւ խաւարի հակադրութիւններէն մէկն է եւ որ թերեւս կը վրիպի սոսկական ընթերցողի ուշադրութենէն. սակայն յայտնի է հակադրութեան եղրներու անսահման հեռաւորութիւնը՝ դրուած դէմ դէմի. սփածաններն ծառայի գաղափարը կը բերէ, բայց այդ ծառան տիեզերքի վրայ լոյսի կամարը նետողն է: Աստուածայինի եւ մարդկայինի նոյն հակադրութիւնը ցնցիչ եղանակով տրուած է նաեւ սա տողերու մէջ.

«Սպասաւորեալ հողեղինաց
այն որ անտեսն է հրեղինաց.
տարեալ պաշտօն իւր ծառայիցն
այն որ պաշտին ի սրովբէից»:

Հրեղէն էակներու աչքերուն սարսափը՝ արարչական մեծութեան ահեղ կերպարանքը՝ խոնարհած է հողէ շինուած մարդերու մէջ, անոնց ծառայելու համար, մինչ երկնքի թագաւորութեան մէջ սերովբէներն են որ կը ծառայեն իրեն: Ուրիշ հակադրութիւն մ'ալ է, թէեւ առարկայականէ աւելի բարոյական եւ սրտի կեանքի հետ կապակցուած, երախտագիտութեան ճիշտ հակառակը, որ նմանապէս երկու գաղափարներու ընդդիմութիւն է, բարիքի եւ չարիքի. «Ուտելով ընդ վարդապետը յաճախ գիտութիւն»: Սեղանակից ըլլալով Յիսուսի եւ հացը միասին բաժնելով հանդերձ՝ Յուդա կը դաւաճանէ: Եթէ այս զոյգ գործերը կեանքին մէջ ուժեղ հակասութիւն կը կա-

մեն, Աստուծոյ մատնութեան արարքին մէջ հասկնալի է ուրեմն անսահման սաստկութիւնը:

23րդ տան վերջաւորութեան դրական սիրուն պատկերն ալ՝ ի վերջոյ հակադրութիւն մըն է.

«Տալով աչացս յորդ արտասուս
եւ ջուր նըման ծովու գլխոյս»:

Պատկերը առնուած է ծովէն եւ ջուրի առատութեան դադարիւրէն. մեղքերը լուալու համար հեղեղային արցունք պէտք է. աստուածային անսահման բարութեան դէմ մարդկային ապերախտ արարքին մեծութիւնը եւ ահաւորութիւնը ցուցնելու համար՝ ծովու ընդարձակութիւնը բերուած է իբր բացայայտիչ դադարիւրէն: Զմայլելի է յաջորդ տունը.

«Ով կամաւ զանկապելին
կապեալ ըզձեռս արձակողին.
ի յապարանսն տանէին
կայիափայ եւ Աննային,
ծառայն զերեսն այն ապտակէր
յորմէ սրովբէն թեւսքողէր,
թուք արձակեալ պիղծ բերանով
յայն որ կուրին լոյս ծագեաց թքովն»:

Ութեակ մը լի բացառիկ գեղեցկութեամբ: Գոյն, զօրութիւն, յուզում, դադարիւրի ներհակութիւններ, բոլորը կը մասնակցին գեղեցկացնելու այդ տողերը: Անկապելին կապուած, ձեռքեր արձակողը՝ կապանքներ լուծողը՝ իր թոյլտուութեամբը կապուած, արդէն ուժեղ հակադրութիւն մըն է, որով մեր զգացողութիւնը ու միտքը՝ անմիջապէս կը հաղորդուին այդ տողերու առարկայական իրականութեան հետ: Խորհրդածութիւնը իրմէ է, միութեամբ երկու անհատ դադարիւրներու՝ ստեղծագործող երեւակայութեան պտուղներսէս Շնորհալիին՝ որ կը սիրէ խօսիլ հակապատկերով: Միշտ նոյն հակադրական շեշտն է ութեակին մէջ, մերթ ծառային յանդգնութիւնը կը համեմատուի սերովբէի մը թեւսքողեալ երկիւղին, եւ մերթ հրաշագործ թուքը անարգական թուքին հետ: Պատկերներուն տուած երկու եզրները արդէն ինքնին կը յայտնեն հսկայ տարբերութիւնը եւ ստեղծած դադարիւրի ոյժը:

Զափաղանց յայտնի է Շնորհալիի գրական ձգտումը, փնջալէս ըսինք, հակադրութեամբ խօսելու, որովհետեւ գիտէ թէ՛ խօսքը զօրութիւն կ'առնէ ատով եւ դադարիւրն ալ գոյն: Բնական է իր մէջ այս ձգտումը եւ բնական են նաեւ պատշաճեցումները: Զարմանալի դիւրութեամբ մը ուրեմն օժտուած ըլլալուն՝ ատոնք արդիւնք չեն

ճիշդի, այլ աշխոյժ երեւակայութեան. այսպէս Քրիստոսի կրած հեղնանքը 26րդ տան մէջ եւ մեղքին ամօթը հակադրելով իրարու, եւ կամ ապտակի հարուածին փոխան խնդրելով որ հարուածէ դէմքը՝ զինքը խոշտանդող չարին, կամ դատաստանի նկարագրութեան մէջ՝ Աստուած պատկերացուած իբր յանցաւոր եւ ծառան իբր դատաւոր եւ հուսկ 28րդ տան վերջաբանը՝

«Պըսակ ի փշոց բոլորէին
ըզփուշ մեղացն բարձողին»

դիւրաւ եւ թափանցելի, մին միւսին յաջորդող՝ ապացոյցներ են բոլորն ալ իր վառվռուն արտայայտութեան:

Անպառ Շնորհալին կը շարունակէ հակադրել 29րդ տան եւ յաջորդին մէջ լեզիի ճաշակումին փոխան քաղցրացումը երկնային շնորհքին, զարհուրանքը հոգեղէն էակներու աստուածային մերկութեան առջեւ, ծակոտումը ձեռքերուն եւ բեւեռումը խաչին՝ վրայ այն մատներուն՝ որոնք դրեցին օրէնքին տախտակները: Բայց ուժգնագոյն հակադրութիւնը «Տարածեալ»ի տունն է (31րդ), իր հետեւորդ մասերով, ուր զգացողութիւնը կը հասնի իր դադարեալէտին: Եւայի մեղանշական ձեռքերուն փոխան՝ որոնք երկարեցան դէպի արգելեալ պտուղը, եւ ոտքերուն՝ որոնք քալեցին դէպի բարիի եւ չարի գիտութեան ծառը՝ Քրիստոսի ձեռքն ու ոտքերն են տարածուած այն փայտին վրայ՝ որ խաչն է, փոխան այն դրախտի ծառին՝ որուն վրայ բուսած էր դառն պտուղը մահուան: Կեանքն էր հիմա որ որուն վրայ բուսած էր դառն պտուղը մահուան: Կեանքն էր հիմա որ Գողգոթայի վրայ կ'ընծիւղէր, մահը փոխարկելով կենսունակութեան մը աղբիւրին: Աշխարհի օրէնք տուողը երկու անօրէններու մէջ խաչուած, հսկայական հակադրութիւն մըն է, լոյսի պէս պայծառ եւ անհերքելի ճշմարտութիւն մը, բայց ոչ ոք խոստովանեցաւ, ոչ ոք հասկըցաւ իր թշնամիներէն՝ բայց եթէ խոնարհ եւ հաւատացեալ աւաղակը: Կը յաջորդեն մէկը միւսին՝ տաք եւ ցնցիչ ուրիշ հակադրական պատկերներ. 32րդ տան մէջ կը վերյայտնուի մեղքի եւ խաւարի պատկերը, ձեւով մը՝ որ կապուած է աստուածաշունչի խորհրդաբանական մեկնութեան. արեւուն խաւարոյժը շեշտուած է հոս, ցոյց տալու համար ահաւորութիւնը Ադամի մեղքին. խաւարեհոս, ցոյց տալու համար ահաւորութիւնը մէջ՝ երբոր ան մեղքով մեռաւ, իններորդ ժացաւ արեգակը օրուան մէջ՝ երբոր ան մեղքով մեռաւ, իններորդ ժամուն վերադարձաւ տալուն իր լոյսը, երբոր մահովը Քրիստոսի՝ մեռաւ մահը, Ադամով տրուած մարդկութեան: Աւելի բանաստեղծական է միւս հակադրութիւնը՝ ծառաւի նկարագրութեան. լեղախառն քացախ կը տրուի անոր՝ որ դրախտին մէջ գետեր հոսեցուց եւ դանդատող ու անարժան ժողովուրդին՝ անպատի չորութեան մէջ ջուր բխեցուց քարէն:

«Ի Խաչելութիւն Տեառն» տաղը նոյն մոթիւր ունի եւ ուր զգա-
ցումի սաստկութիւնը աւելի եւս զօրաւոր եւ ցնցիչ շեշտ առած է.
Հոս աւելի ազատ ըլլալուն՝ կարող էր ընթացք տալ իր արտայայ-
տութեան եւ երեւակայութեան սլացքին, մինչդեռ «Տարածեալ»ի տո-
ղերուն վրայ անհրաժեշտ էր խտացումը, չափերու տակ առնելու պա-
հանջը, թէ՛ դադափարը եւ թէ՛ նիւթին ընդարձակութիւնը: Տաղին
մէջ տրուած հակադրութիւնը իր հիմնական մոթիւրով նոյն՝ բայց
ստեղծած պատկերովը աւելի ծաւալուն է եւ կը գրկէ տիեզերական
ընդհանրութիւն մը:

«Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին որպէս զմարդ,
Այն որ արար զովկիանոս ծով գեղեցիկ:
Սամարացւոյն ջուր խնդրելով աղբերըն Տէրն՝
Այն որ արբոյց տիեզերաց զանմահութիւն»:

Այս քառեակը, իր հակադրական ուժգնութեամբ, ամբողջ տաղին
բացառիկ գեղեցկութիւն մը կու տայ: Գեղեցիկ են «Տարածեալ»ի
պատկերները, գեղեցիկ է այս հակադրութեան ալ եղրներով ստեղ-
ծուած դադափարային բախումը: Եթէ ուժեղ է Հոս պատկերը՝ որով-
հետեւ խտացում մըն է զոյգ մը ընդդիմադիր դադափարներու, լայ-
նատարած ուկիանոսին եւ խաչին վրայ ծարաւէն տառապող Արար-
չին միջեւ, որուն ոչ ոք կաթիլ մը ջուր կու տայ, «Տարածեալ»ի մէջ
նոյն հակադրութիւնը կապուած էր դրախտի գետերուն հետ, ստիպ-
ուած ըլլալով Ադամի մեղքի պատկերէն առնել հակադրութիւնը:
Քառեակին երկրորդ հակադրութիւնը, նոյնքան գեղեցիկ եւ տպա-
ւորիչ, Սամարացի կնոջ դրուագէն ներշնչուած, կրկնելով հանդերձ
ծարաւի նոյն մոթիւր աղբերներու տիրոջ՝ կը ներմուծէ նոր դա-
դափար մը, անմահութեան ջուրին դադափարը, ընդարձակելով այս-
պէս արարչական մեծութեան սահմանը եւ սաստկացնելով հակա-
դրութեան ոյժը:

Ինչ որ կ'ազդէ մեր վրայ այդ տողերէն՝ զգայացունց իրականու-
թիւններու գունաւորումն է երեւակայութեամբ, որ յուզում ստեղ-
ծելէ աւելի՝ հիացումի եւ յանկարծական գրաւիչ նոպաներու առ-
ջեւ մեզ կը դնէ առանց հեռանալու երբեք հիմնական դադափարի
մայր գիծէն: Ու Շնորհալի յաջողած է իր այս կրօնական ընդարձակ
քերթուածին մէջ նաեւ անոր համար՝ որ ամբողջութեան մէջ պա-
հելով ներշնչումի եւ յղացքի միութիւնը, գոյնի ներգաշնակութիւնը՝
հաւասարապէս բաշխուած, եւ թափանցումը՝ վերնատան խորհուր-
դին, Գեթսեմանիի տառապանքին եւ Գողգոթայի սքանչելիքին՝ ան-
խուսափելիորէն դիմած է իր նախադրած նպատակին:

գ) Այսօր անմառը աստուածաբանական խորք մ'ալ ունի անշուշտ
դրականէն դատ: Այդ խորքը սակայն ժողովրդական հանգամանքով
մը կը յայտնուի նախ, նպատակ ունենալով հաւատացեալներու հո-
գեկան շինութիւնը, օգուտը, զարգացումը: Քերթուածին նկարագիրը
եւ բովանդակութիւնը կը փաստեն ինքնին՝ թէ Շնորհալի ունեցած
է իր առջեւ (եւ ասիկա զարմանալի թուելով հանդերձ՝ կրնայ այդ
ժամանակներու համար գեղեցիկ իրականութիւն մը համարուիլ) հա-
ւատացեալներ ոչ միայն բարեպաշտ՝ այլ եւ իմացականապէս հա-
սուն, աստուածային ճշմարտութիւններու խորապէս տեղեակ, հին
ու նոր կտակարաններու միջեւ եղած զօդին նշանակութիւնը հասկը-
ցող եւ քրիստոնէական խորհուրդները մանաւանդ ճաշակող եւ ա-
պրող: Հակառակ պարագային՝ իր այնքան իմաստնալից եւ հոգեբուխ
երգերը աննպատակ պիտի ըլլային, կամ միայն կղերին համար գըր-
ուած եւ կամ պարզապէս գրականութեան դանձարանին նուիրուած:

Իր Շարականներուն իբր ենթահող՝ աստուածաբանական ճշմար-
տութիւնները, Ս. Գրքին եւ մանաւանդ Աւետարաններու աստուա-
ծային բովանդակութիւնը ծառայած են միշտ իբր ներշնչիչ դադա-
փարներու եւ արտայայտութիւններու, բայց անոնց վերեւ անժըխ-
տելիորէն կը նշմարուի բանաստեղծին տաղանդը: Անտարակոյս ա-
ւետարաններու ծանօթ ժողովուրդ մը իր Այսօր անմառին պիտի հե-
տեւէր դիւրին եւ բնական եղանակով, քանի որ ան, հակառակ իր
ինքնուրոյն գիւտերուն, տեսակ մը յարասութիւն էր աւետարանին:
Ինքնուրոյն եւ բոլորովին ներշնչեալ ու զգայուն յուզականութեամբ
կատարուած քերթողական այդ հիւսուածքը, ինչպէս տեսանք, գրա-
կան դործ մըն էր արդէն, թէեւ շատ մօտիկ Աւետարաններու պա-
տումին. եւ իր այդ մօտիկութեամբն է որ ստացած է նաեւ հարա-
պատութիւն սրբազան շունչի, վերապրելով չարչարաններու խոր-
հուրդին աստուածային պահերը, եւ առանց այլայլելու անոնց բնոյ-
թը՝ փոխադրած մեզ տնօրինական վայրերը:

Աստուածաբանական խորքին հիմնական դադափարը, որ կը կա-
ռավարէ բովանդակ քերթուածը, հիմ Ադամին մեղքին քաւութիւնն է
Որ Ադամով: Ատկէ ստուերակամ տօներու փոխանակումը իրակա-
նով: Այս դադափարը կ'ընդլայնուի, կը բացուի՝ ու կը բացատրուի
միշտ աւելի լայն եւ պարզ եղանակով: Առաջին տան

«Խոնարհի ի վերնատունն
ի ստուերական տօնից լրումն»

ըսուած՝ առաջին իսկ տողերուն մէջ՝ կը մտցնէ մեզ իր գլխաւոր
դադափարին մէջ: Հին կտակարանը ստուերն էր նորին. բուն իրա-
կանը եւ ճշմարիտը, այն՝ որ մնայուն եւ փրկարար արժէքով մարդ-

մուծցես եւ դմեղ Տէր ընդ նրմին,
ուստի հաներ նախ դառալինն.
ղի ժառանգել ըզհայրենին
արժանասցուք մեք վերստին»

Իմաստը այլեւս ոչ մէկ թաքուն դադանիք կը պարունակէ տըր-
ուած սկզբունքներէն մեկնելով. պարզ են համեմատութեան երկու
եզերը իրենց տարողութեամբ եւ արժէքով, «երկրորդ պարտէզը»,
դին արիւնի, ժառանգավայրը Քրիստոսի հօտին, դարձած է այժմ
վախճանը՝ որուն կը ձգտինք մեր տառապանքներէն եւ խաչի ճամ-
բուն փշթելերէն անդին, օրինակով Նոր Ադամին: Արարչութիւնը-
Անկումը-Փրկագործութիւնը ամբողջութիւն մը կը կազմեն մարդուն
ստեղծագործութեան սրբազան պատումին մէջ. մարդուն դարձը հե-
տեւաբար առ Աստուած եւ առ Աղբիւրը բարիքին՝ կատարուած աս-
տուածային Միջնորդով, Շնորհալիի քով յեղյեղուած է յաճախ որ-
պէս էական տարր քրիստոնէական վարդապետութեան: Ասոր հետ
ինքնաբերաբար եւ ներքին հաղորդակցութեամբ կապուած է, ինչպէս
տեսանք արդէն, հիմնական մեծ Գաղափարը, Քրիստոսի Մարդկու-
թեան ձգիչ և անոյշ իրականութիւնը՝ որ սիրոյ և աստուածային միու-
թեան առաջնորդող լծակն է մեր անշարժութեան: Նոր ծառին վրայ,
որ Խաչն է, տարածուած ձեռքերը երկրորդ Ադամին՝ փոխանակ Ե-
ւայի մեղանշական ձեռքերուն եւ ոտքերուն՝ իրեն կը քաշէ մարդ-
կութիւնը: Այս գաղափարը Այսօր անմատչելի չարքին վերջնական լը-
րումն է, որով մահով մահը լուծելով՝ հաստատեց ինկած Ադամի սե-
րունդին որդիութիւնը՝ շնորհի ծառին վրայ: Յատկանշական են նա-
եւ Քրիստոսի մարդկութեան քաղցրութիւնը եւ սիրելութիւնը շեշ-
տող տողերը՝ բոլոր այն շարականներուն մէջ, որոնց նիւթը մարդե-
ղութեան եւ փրկագործութեան վրայ կը դառնայ: Բանաստեղծը մազ-
նիսական ձգողականութեամբ կարծես կը զգայ այդ անդիմադրելի
հրապոյրը «մարդացեալ Աստուծոյ», որուն պաշտելի մարդկութեան
գործովոտ երգը կը հնչեցնէ քիչ մը ամէն տեղ:

Հոս է ահաւասիկ Շնորհալիի հոգեւորականութեան ալ առանց-
քը, որուն վրայ հաստատուած կը դառնայ իր բովանդակ չէնքը հո-
գեւոր կեանքի Շեշտուած, ապրուած եւ զգացուած բան մըն է ա-
սիկա եւ ոչ թէ վարդապետուած պարզապէս, որովհետեւ իր սրբու-
թեան ալ աղբիւրն է: Մեր մէջ, միջին դարուն, կիլիկեան յեղաշրջում-
ներու շրջանին, երբ եկեղեցական կեանքը վերանորոգութեան եւ կրօ-
նական կեանքի զարթոնք մը կ'ապրէր՝ Շնորհալիի քնարը հնչած է
չատ անոյշ եւ ընդունելի հայ ժողովուրդի սրտին, մանաւանդ որ
հարկը եւ կրօնական պէտքն ալ զգալի ըլլալուն՝ ծարաւի հոգիները
ըմպած են իր ներդաշնակ ուսուցումները: Շնորհալի արթուն հըս-

կող մը իր հօտին վրայ, հեռուէն տեսնող եւ վանող ամէն վտանգ որ
կրնար վնասել անոր, դորձածած է քարոզին հետ զլիսաւորապէս Շա-
րականը, ծիսասէր հայ ժողովուրդին հոգեւոր դաստիարակութեան
համար: Տակաւին այդ օրերուն չէր հեռացած բոլորովին Գրիգոր
Մարգարոսէն հալածուածներու եւ խարանուածներու վտանգը, մա-
նաւանդ թէ նորոգուած եւ վերընծիւղած ձեւով, թերեւս խուլ եւ ան-
աղմուկ, կը սպառնար որսալ մտքեր դէպի դիւրին բանապաշտութեան
հակումները, խախտելով հիմը քրիստոնէութեան՝ հաւատքը, ինչ-
պէս սէրը դէպի մարդացեալ Բանը: Շնորհալիին կատարեց իր դերը
լիակատար կերպով եւ շնորհազարդ հեղինակութեամբ: Քրիստոնէա-
կան խոնարհութեան շեշտը, Ս. Հաղորդութեան ծարաւը, երկնային
լոյսի կարօտը, զղջումի յորդ արցունքները եւ ապաշխարութեան դա-
ռն եղէզները այնպէս հեշտօրէն սիրցուց իր ժողովուրդին (սիրցնե-
ռն եղէզները այնպէս հեշտօրէն սիրցուց իր ժողովուրդին (սիրցնե-
լու գաղտնիքը գտած էր երգին քաղցրութեան մէջ), որ ինքնին հիա-
նալի է եւ շնորհալի իրեն պէս, եւ անմահ իրմէ առաջ եւ իրմէ ետք
եղած հայ սրբազան գրականութեան մէջ:

Միեւնոյն դարուն՝ կրօնական վերելքի եւ Քրիստոսի մարդկու-
թեան հանդէպ սիրոյ ու փարումի շարժում մը ծայր տուած էր Ա-
րեւմուտքի մէջ ալ, հոն ալ հաւանաբար իբր հետեւանք աղանդաւոր-
ներու դէմ մղուած պայքարին, եւ վերստեղծուած քրիստոնէական
կեանքին: Ս. Բերնարդոս այն դէմքն էր արեւմուտքի մէջ, գործու-
նէութեան ասպարէզի աւելի լայն շրջանակով, ինչ որ մեր քով Ս.
Նէութեան ասպարէզի աւելի լայն շրջանակով, ինչ որ մեր քով Ս.
Ներսէս Կլայեցի, երկուքն ալ քաղցրութեամբ իրենց լեզուին ու նկա-
րագրին եւ հոգիին, կոչուած մէկը Մեդրախոս, միւսը Շնորհալի,
համանման մեծ հոգիներ, լուսաւորիչներ եկեղեցիներու:

Արեւմտեան աստուածաբանութեան եւ մանաւանդ Ս. Բերնար-
դոսի խորհրդաբանական գործերու մէջ յայտնի երեւոյթ մըն է հո-
գեւոր կեանքի զարգացումին տրուած կարեւորութիւնը՝ վանքերու
եւ բովանդակ եկեղեցւոյ մէջ, իր նամակներով, մեկնողականներով
եւ ճառերով: Սուրբին վարդապետութեան կեդրոնական հարցերէն
մէկն ալ էր հոգիներու միութիւնը Բանին Աստուծոյ մարդկութեան
հետ, աղբիւր սիրոյ, շնորհի ու անմահութեան, գաղափարներ՝ ո-
րոնք իրենց էութեան մէջ կու գան կը միանան մեք Հայրապետին ար-
տայայտութիւններուն հետ: Երկու «վարդապետ»ներու միջեւ եղած
տայայտութիւններուն հետ: Երկու «վարդապետ»ներու միջեւ եղած
զերանութեան եւ մանաւանդ ժողովուրդներու հոգեւոր կեանքին մէջ
յայտնուած հաւանաբար պահանջի մը, կրօնական վերելքի, ճիշդ մը
յայտնուած հաւանաբար պահանջի մը, կրօնական վերելքի, ճիշդ մը
աւելի մօտենալու Քրիստոսի մարդկութեան գործվալի պաշտամուն-
քին, յետ աստուածաբանական գետնի վրայ մոլորեալներու գործած
աւելին: Շնորհալի ունէր իր առջեւ հայ եկեղեցւոյ մեծագոյն թըշ-

իր մէջ այլ ումն եւ այլ ումն՝ որպէս երկու անձեր, մէկը տկար միւսը զօրաւոր, այլ միայն մէկ Քրիստոս, Աստուած-մարդ՝ որ կը կրէր:

Իր վարդապետական նամակներուն մէջ՝ ուղղուած Կոմնենոս կայսեր եւ ուրիշներու, նոյն Շնորհալին է որ կը խօսի աւելի ազատ, աւելի լայն եւ աւելի բացայայտ: Համոզուելու համար տեսնենք քանի մը մէջբերումներ իր նամակներէն համանման բանաձեւերով՝ որոնցմով աստուածաբան Հայրապետը կը ներկայացնէ «վարդապետ-օրէն» իր քրիստոսաբանական տեսութիւնը Բիւզանդիոնի եկեղեցւոյն, եւ եպիսկոպոսութեան շրջանին ալ՝ Ասորիներու ուղղուած դրութեան մը մէջ: Այդ մէջբերումներէն պիտի ապացուցուի վերեւի քառեակին խտացեալ իմաստին պարզ ու վճիտ ամփոփումը:

«Եւ մեք այսոցիկ համաձայնեալ հաւատամք, եթէ Բանն որ եղեւ մարմին ըստ Յովհաննու, ոչ ի մարմին փոխեցաւ՝ զիւրն կորուսանելով բնութիւն, այլ ընդ մարմնոյ միացեալ՝ եղեւ մարմին ճշմարտապէս, եւ մնաց անմարմին՝ որպէս էրն ի սկզբանէ, ոչ այլ ումն մարմին եւ այլ ումն անմարմին, այլ մի եւ նոյն Քրիստոս է մարմին եւ է անմարմին, մարմին՝ ըստ մարդկութեանս զոր առ, եւ անմարմին՝ ըստ աստուածութեանս զոր ունէր: Եւ նոյն տեսանելի եւ անտեսանելի, շօշափելի եւ անշօշափելի, ժամանակեայ եւ առանց ժամանակի, որդի մարդոյ եւ որդի Աստուծոյ, համազոյ Հօր ըստ աստուածութեանս եւ համազոյ մեզ ըստ մարդկութեանս: Ոչ ումն եւ ումն այսոքիկ, այլ մի էութիւն եւ մի անձնաւորութիւն՝ ի յերկուց բնութեանց ի մի Քրիստոս միացելոց անշփոթելի եւ անբաժանելի միաւորութեամբ»³:

Նոյն Հաւատոյ Դաւանութեան մէջ քանի մը էջ անդին կը գըտնենք գրեթէ նոյն բացատրութիւնները. «Մեռաւ մարդկային բնութեամբն որպէս զմարդ, եւ զմեռեալս յարուցանէր աստուածային զօրութեամբն որպէս զԱստուած: Ծաշակեաց ի մահուանէ մարմնով որքան ինքն կամեցաւ՝ որպէս զմարդ, եւ ելոյծ մահուամբն զմահ որպէս զԱստուած: Ոչ ումն մեռեալ եւ ումն լուծիչ մահու, այլ ինքն մեռեալ եւ ինքն կենդանի եւ կենդանարար մեռելոց. քանզի մի եւ նոյն Քրիստոս՝ մարդ գոյով բնութեամբ մահականացու, եւ Աստուած գոյով բնութեամբ անմահ»:

Այլուր նոյն գաղափարը այլ ձեւով եւ աւելի պարզագոյն ձեւով կու տայ. «Երբեմն կրէր զմարդկայինսն որպէս զմարդ... եւ երբեմն զաստուածայինսն յայտնէր ի ձեռն բազմապատիկ նշանացն եւ աս-

3. «Սահմանք հաւատոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, գրեալ Ներսեսի Կաթ. Հայոց», Երուսաղէմ, 1871, էջ 125: Անդ. Պատասխանի քղբոյն մեծի քաղաքին Հռոմոց կիո Մանուէլի, գրեալ սրբոյն Ներսեսի Կաթողիկոսի վասն զմարմնի զաւանդութեան հաւատոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, էջ 152:

տուածավայելուչ զօրութեանցն՝ յորժամ զայնոսիկ կամէր: Ոչ ումն գտկարագոյնս կրէր եւ ումն գեղօրագոյնսն ցուցանէր՝ որպէս բաժանեն բաժանողքն, զարտասուելն եւ որ ըստ այնմ՝ մարդոյն տալով, եւ զյարուցանելն զՂազար եւ զայլան՝ Աստուծոյ Բանին, այլ միաւորեալն ի միութիւն (այսինքն՝ ի միութիւն անձնաւորութեան) կըրէր զիւրաքանչիւրսն յորժամ կամէր, զմարդկայինսն իբրեւ զմարդ՝ զի մարդ էր, եւ զաստուածայինսն իբրեւ զԱստուած՝ քանզի Աստուած էր»⁴:

Նոյն աստուածաբանն է ուրեմն որ Այսօր անմատին մէջ քերթող մը կը յայտնուի, ներդաշնակ, սրտեր գրաւող, հոգիներու սրբութեամբ մտահոգուած, եւ ուր աստուածաբանը բանաստեղծին միաջած կը հետապնդէ գործնական նպատակներ՝ վարդապետական կամ ուսուցանողական: Երկու դժի վրայ ալ՝ Շնորհալիի ամէնէն աւելի դիւթական ձիրքն է պարզութիւնն ու յստակութիւնը մտքի, և շնորհը արտայայտութեան: Աստուածաբանը թող դատէ վերի մէջբերումներէն՝ թէ ինչքան յստակօրէն կը բացայայտէ Քրիստոսի երկու բնութեանց դժուարին հարցը եւ ո՛րքան ուղղափառօրէն կը գործածէ եզրները, համաձայն սուրբ Հայրերու՝ որ կանխած են զինքը, մանաւանդ մեծղի դէմքերը յոյն Հայրախօսութեան, Կապադովկեան եւ նաւանդ մեծղի դէմքերը յոյն Հայրախօսութեան, Կապադովկեան եւ Աղեքսանդրեան դպրոցներուն: Եւ բանաստեղծը թող ըմբոշանէ անոր արտայայտութիւններուն ազնուական շունչը, հոգիին մեծութիւնը եւ ստեղծագործող տաղանդին գրաւիչ շնորհքն ու հրապոյրները:

4. Տես անդ, Նարին Ներսեսի Թուղթ գրեալ յեպիսկոպոսութեան իւրում, հրամաւ տեսած Գրիգորիոսի Կաթողիկոսի եղբոր իւրոյ, ի Միջագետս Ասորոց Յամայֆ (?) կոչեցեալ Յահանգիմ, տպ. Երուսաղէմ, 1871, էջ 247, 249:

2

ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՒ ԿԱԶՄԸ

Դիտուած երեւոյթ մ'է որ Այսօր անմառը եւ Նարագոյ տիեզերացը արդիւնք են վերաշխատութեան մը, կատարուած ծիսական նպատակով՝ Աւագ ուրբաթի դիշերային ժամերգութիւնը ճոխացնելու, Ծղտադործելով «Բան Հաւատոյ»ի եւ «Յիսուս Որդի»ի տունները կա'մ նոյնութեամբ եւ կա'մ ենթարկելով փոփոխութեան:

ԱՅՍՕՅ ԱՆՃԱՌ

ԲԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ (տպ. Վեներ. 1928)

ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ (տպ. Վեներ. 1928)

1. Այսօր անճառ լուսոյն ծագումն
ի փրկութեան մեր կատարումը
Խոնարհի ի վերնատունն
ի ստուերական տօնից լըրումն.
Նախ քան զընթրիսըն խորհրդոյ
Սփածաւ զենջակ արկողն լուսոյ,
Եւ ջուր առնալ ծառայարար
Ձոտըս լուանայր զաշակերտացն:

Յերեկոյի հինգշաբթի
Անհաս վերնոցըն խոնարհի,
Լոյսըն սփածաւ զենջակ կտաւի,
Ձոտըս լուանայր հողեղինի.
Եկեր ըզգառն հին զատկի
Եւ զբաղարջն ընդ եղեգի:

(Բամ հաւատոյ, էջ 216-7)

2. Բանին Հօր փառաց լուսոյ
Պետրոս մերձիլ յոտս ոչ ներէր
Այնրմ ձեռաց որոյ են դործք
Երկնից երկինք եւ երկրաւորք.
Որով կուրաց ալըք բացան
Խուլք եւ համերք արձակեցան,
Որ վերածեաց զինքն ի ծովին
Սաստեաց ալեացն եւ լըռեցին:

3. Գլխոյն ընտրեալ հօտին փոքու
Սաստէր զխորհուրդն ոչ գիտելոյ.
Որով դառնայր եւ հնազանդէր
Ձոտս եւ ըզգլուխ մաքրել մաղթէր.
Գլխոյս, ասէ՛ք չէ ինչ պիտոյ
Լուացումըն ջրոյ զի լուացեալ է,
Ոտիցըդ պէտք են մաքրութեան
Յօդիլ ի գլուխըս սրբութեամբ:

4. Դասուց իւրոց աշակերտաց
Ձոր նախ բանիւ վարդապետեաց,
Այսօր գործով ըզծայրազոյնն
Եցոյց յինքեան զխոնարհութիւն.
Սպասաւորեալ հողեղինաց

Այն որ անտեսն է հրեղինաց,
Տարեալ պաշտօն իւր ծառայիցն
Այն որ պաշտին ի սրովբէից:

5. Եթէ Տէրս, ասէ, էից
Եւ Վարդապետըս բոլորից,
Ձաշակերտացդ եւ զծառայից
Ձոտըս լուացի ի հնոյ աղաից,
Միմեանց եւ դուք համարնութեամբ
Յուցէք ըզնոյն խոնարհութիւն.
Բարձրացելոյն ի կործանումն
Եւ անկելոյ բնութեանդ կանգնումն:

6. Ձոր մաքրեցեր յաւազանին
Մաքուր ձեռք գոտըս մոցին,
Եւ ուսուցեր խոնարհութեամբ
Յաղթող լինել չար հըպարտին,
Եւ զիմ լըւա գտիղմըն մեղաց
Ազաւանօք սրբոյ գնդին,
Եւ ըզգըմաց ուղղեա գոտին
Խոնարհութեամբ ելիւք յերկինս:

7. Ելից գորէմսըն Մովսեսի
Ձոր խօսեցաւ ի Սինայի,
Եկեր ըզգառն օրինակին
Եւ զբաղարջն ընդ եղեգին.
Ըզեինմ ի մորըս փոխելով,
Ըզստուերն ի լոյս մշտարտելով,
Փոխան գառինմ իմքըն գոլով,
Գառն Աստուծոյ մըլիքելով:

8. Ընդ բաղարջին հաց ամխըմոր
Ետ ըզմարմինմ իւր գերկմաւոր,
Ըզկուսածիւնն անսերմաւոր,
Ձանապականն եւ զհոգեւոր.
Ընդ ոչխարին արեամ ուխտին
Ետ մեզ գարիւն իւր ուխտ կրկին.
Եւ եղեգան դառնագունինմ
Փոխան զվարս աստուածային:

9. Թաղաւորն արարածոց
Ձհացըն կենաց ետ քաղցնիւց.
Եւ ըզբաժակն ուրախարար
Որք յԱդամայ տրամեցելոց.
Այս նոր ուխտ է իմոյ արեան
Փոխան հընոյ ուխտին արեանց.
Ձոր յիշատակ իմ առնիցէք
Մինչեւ եկից ես միւսանդամ:

Որ մաքրեցեր յաւազանին
Մաքուր ձեռք գոտըս մոցին,
Եւ ուսուցեր խոնարհութեամբ
Ձոր նախ բանիւ՝ յայնժամ յերին.
Լըւա եւ զիմ աղաժըն չարին,
Ազաւանօք սրբոյ գնդին,
Եւ ըզգըմաց ուղղեա գոտին
Խոնարհութեամբ ելիւք յերկինս:

(Յիսուս Որդի, Գիրք Գ. 1928, էջ 127)

Ելից գորէմսըն Մովսեսի,
Ճշմարտութեանն օրինակի

Ըզեինմ ի մորըս փոխելով,
Ըզստուերն ի լոյս մշտարտելով,
Փոխան գառինմ իմքըն գոլով,
Գառն Աստուծոյ մըլիքելով:

(Բամ հաւատոյ, էջ 217)

Ընդ բաղարջին հաց ամխըմոր
Ետ ըզմարմինմ իւր գերկմաւոր,
Ըզկուսականն անսերմաւոր,
Եւ ոչ յախտից գոլ երկրաւոր:
Եւ ընդ գառինն արեամ ուխտին
Ձարիւնմ իւր ետ մեզ ուխտ կրկին,
Եւ եղեգան դառնագունինմ
Փոխան ըզվարս աստուածային:

(Բամ հաւատոյ, էջ 217)

10. Ժողովեալքս ի քէն հայցեմք
Ընդ ժողովեալ մետասանին,
Որ զկենարարըդ քո մարմին
Բաշխեալ ետուր ընդ քաժակին,
Շնորհեա՛ եւ մեզ Տէր ընդ նոսին
Հաղորդ լինել քու սեղանին,
Կենաց հացիդ յոր փափաքիմք
Եւ ըմպելոյդ ուժ ծարաւիմք:

Եւ զկենարարըդ քո մարմին
Բաշխեալ ետուր ընդ քաժակին
Արա եւ զիս ընդ սուրբ դասին
Հաղորդ լինել քու սեղանին,
Կենաց հացիդ՝ յորմէ սովիմ,
Եւ ըմպելոյդ՝ ուժ ծարաւիմ:

(Յիսուս Որդի, Գ. Գլ 127)

11. Ի յընտրելոց աշակերտացն
Յուդաս մեկնեալ ի սուրբ դասնցն.
Ջբարձող մեղաց գառն Աստուծոյ
Մատնէր ի մահ ընդ արծաթոյ.
Ի յընթերսն հոգեւոր
Մերձի ժլպիրհն եւ նենդաւորն,
Ուտելով ընդ Վարդապետն
Յաճախէ զխաբէութիւն:

12. Լոյսըն խօսէր աղերսալի
Խաւարելոյն վասըն դարձի.
Մի ոմն ի ձէնջ, ասէ, եղբարք
Ձիս մատնելոց է առ ի մահ.
Պետրոս լըւեալ զայն զարհուրէր
Եւ ակնարկէր առ Յովհաննէս,
Հարցանել թէ ո՞վ էցէ
Դաւաճանող Վարդապետին:

13. Խնամով սիրոյն յիւր սիրելեացն
Ըզտրմովքինն փարատեաց,
Թացեալ պատառ տայ Յուդայի
Նըւաւակեալ զգողն մատնիչ,
Ջոր առեալ եւ մերկացաւ
Յաստուածային Հոգւոյն շնորհաց,
Մատնեցաւ նախաշարին
Ընս մատնութեան Վարդապետին:

Առեալ զպատառն Յուդայի
Եւ ել արտաքս ի գիշերի:

(Բամ հաւատոյ, էջ 217)

14. Ծայրագոյն լուսոյն զրկեալ
Խաւարասէրն արտաքս ելեալ,
Տէրըն յայտնէր լոյս եղելոցն
Ըզգայթակղելն ի գիշերի.
Պետրոս խօսէր խրախուսելի
Եւ կշտամբիւր հաւախօսի.
Ձիւրմ յաշխարհէ գիտիւմ ասէր
Եւ ըզգալուստ Հոգւոյն պատմէր:

Պետրոս խօսէր խրախուսելի
Եւ կշտամբիւր հաւախօսի:
Ձիւր յաշխարհէ փոխիւմ ասէր,
Եւ ըզգալուստ Հոգւոյն պատմէր:

(Բամ հաւատոյ, էջ 217)

15. Կեդրոնեան յայնկոյս ձորոյն
Ի վերնատունն ել խորհրդոյ.
Եմուտ պարտէզ ընդ պարտիզի,
Եմոյծ զԱղամ յաղին դրախտին.
Մուծցես եւ զմեզ Տէր ընդ նեմին
Ուստի հաներ նախ զառաջինն.
Ձի ժառանգել ըզհայրենին
Արժանասցուք մեք վերստին:

Ի վերնատունն խորհրդոյ
Եւ կեդրոնեան յայնկոյս ձորոյ,
Եմուտ պարտէզ ընդ պարտիզոյ,
Եմոյծ զԱղամ դրախտին ներքոյ:
(Բամ հաւատոյ, էջ 217-8)

16. Հոգայր ըզկրիցըմ տրտմաբար
Երիւք եղեալ առանձնաբար.
Փրկելի գաշխարհ հոգիս յօծար,
Բայց է բնութիւն մարմնոյս տըկար.
Ոչ ոմն ուժեղ եւ զօրաւոր
Եւ ոմն անգոր վըտամբաւոր,
Այլ մի եւ մոյն գոյ միաւոր,
Կըրէր ըզկիրսըմ կամաւոր:

Երիւք եղեալ առանձնաբար,
Հոգայր ըզկրիցըմ տրտմաբար.
Փրկելի գաշխարհ հոգիս յօծար,
Բայց է բնութիւն մարմնոյս տըկար:
Ոչ ոմն ուժեղ եւ զօրաւոր,
Եւ ոմն անգոր վըտամբաւոր,
Այլ մի եւ մոյն գոյ միաւոր,
Կըրէր ըզկիրսըմ կամաւոր:

(Բամ հաւատոյ, էջ 218)

17. Ձայնիւ մաղթէր ազօքակամ
Վասն իմ առ Հայր իւր էակամ,
Ծուռըր դըմէր խոնարհակամ,
Որում կրկնի ծուռ ամենայն.
Եթէ փրկիլ մարդկան հմար է
Առանց մահու իմ որ գրեալ է,
Բաժակ մահուս յիմէմ անցցէ,
Ոչ իմ կամաւ այլ քոյ տեսցէ:

2 { Բանքս խօսէր ազօքակամ
1 { Վասն իմ ընդ Հօր իւր էակամ.
Ծուռըր դըմէր խոնարհակամ,
Որում կրկնի ծուռ ամենայն.
Եթէ փրկիլ մարդկան հմար է
Առանց մահու իմ որ գրեալ է,
Բաժակ մահուս յիմէմ անցցէ,
Ոչ իմ կամաւ՝ այլ քոյ տեսցէ:
(Բամ հաւատոյ, էջ 218)

18. Ղօղեալ յերկիւղ քրտանց հոսման
Ոլոռնաձեւ կայակ վիժման.
Ի գորանալ հրեշտակ մերձեալ
Ջօրիմակամ գիրըմ լցեալ,
Ձի կատարեալ էառ զբնութիւն
Աստուածըմ Բամ ըզմարդկութեան,
Պարտ էր գերկիւղ եւ գտրտմութիւն
Յիրտումըմ կրել տնօրէնութիւն:

Առ յերկիւղէն քրտանց հոսեալ
Երակաձեւ կայակ վիժեալ.
Ի գորանալ հրեշտակ մերձեալ,
Ջօրիմակամ գիրըմ լցեալ:
Ձի կատարեալ էառ բնութիւն
Աստուածըմ Բամ ըզմարդկութեան,
Պարտ էր գերկիւղ եւ գտրտմութիւն
Յիրտումըմ կրել տնօրէնութիւն:
(Բամ հաւատոյ, էջ 218-19)

19. Ճառագայթ փառաց էին
Որ ըստ բնութեանքս մարդկային,
Տազմապեցար ի գիշերին.
Ազօքեցեր առ Հայր յերկին,
Ծաղեա ի մեզ զլոյսդ երկնային
Եւ փարատեա զերկիւղ շարին.
Մասունք Հոգւոյ մեր եւ մարմին
Յերկիւղ քո սուրբ բնեւեսցին:

Որ ըզբնութիւն քո մարդկային
Յուցանելով ի գիշերին,
Տազմապեցար դու յերկնային,
Ազօքեցեր առ Հայր յերկին.
Բրկեա եւ զիս զաղտնի նետին
Եւ յերկնայէ գիշերային,
Մասունք Հոգւոյս իմ եւ մարմին
Յերկիւղ քո սուրբ բնեւեսցին:
(Յիսուս Որդի, Գ. Գլ 127-8)

20. Մերձեալ Յուդաս որ մատնելոց
Հանդերձ դասուն փարիսեցւոց,
Անկամ նըման ստորանկելոցն
Որք յաւիտեան չեն կանգնելոց-
Յուդաս չենդաւ համբարելով
Առիթ մահու նըշան տալով,
Փոխան սիրոյ գնա մատնելով
Զար ընդ բարւոյ վընարելով:

Եւսա Յուդաս, որ մատնելոց
Հանդերձ դասուն ուրացելոց,
Անկամ նըման ստորանկելոցն,
Որք յաւիտեան չեն կանգնելոց:
Յուդաս մերձեալ համբարելով,
Առիթ մահու նըշան տալով,
Փոխան սիրոյ գնա մատնելով,
Զար ընդ բարւոյ վընարելով:
(Բամ հաւատոյ, էջ 219)

21. Յայնժամ առ գուր սիրոյն Պետրոս
Ըզծառային անուն Մաղղոս՝
Եհատ սուսերք գակամբն աջոյ
Որ ոչ լըւաւ Տեառն իւրոյ-
Իսկ Տէրն մեր արագապէս
Յունկըն մերձեալ բըծըշկապէս,
Առողջացոյց աստուածապէս,
Զոր ոչ տեսին կուրացն հանդէս:

Պետրոս առ գուր ջերմն սիրոյ՝
Ըզծառային չարարարոյ
Եհատ սուսերք գակամբն աջոյ,
Որ ոչ լըւաւ տեսն իւրոյ:
Իսկ տէրն մեր արագապէս
Յունկըն մերձեալ բըծըշկապէս,
Առողջացոյց աստուածապէս,
Զոր ոչ տեսին կուրացն հանդէս:
(Բամ հաւատոյ, էջ 219)

22. Նոր հօտին փոքու ցրուեալ
Քանզի զհովիւն զաջ հարեալ,
Պետրոս միայն ըզհետ երթեալ
Ի յաղջկանէ վիմին շարժեալ-
Նըշանակեալ հաւըն խօսէր
Առ ի Պետրոս Տէրն ակնարկէր,
Զբանըն յիշէր դառն արտասուէր,
Ի գլորմանէն դարձեալ կանգնէր:

Այլ աշակերտըն ցրուէին,
Պետրոս ըզհետ երթալ չըմին,
Ի յաղջկանէ շարժեալ վիմին,
Թողոյր երիցս ըզբաղմալին:
Նշանակեալ հաւըն խօսէր,
Առ ի Պետրոս Տէրն ակնարկէր,
Զբանըն յիշեալ դառն արտասուէր,
Ի գլորմանէն դարձեալ կանգնէր:
(Բամ հաւատոյ, էջ 220)

23. Շնորհեալ վիմին եկեղեցւոյ
Գոր պահեցեր ի հոսելոյ,
Եւ կանգնեցեր ի գլորելոյ
Վասն սրտին արտասուելոյ,
Կանգնեալ՝ եւ զիս Տէր ընդ չըմին
Ի գլորմանէ սայթափողին,
Տալով աչացս յորդ արտասուս
Եւ ջուր նըման ծովու գլխոյս:

Որ ոչ թողեր հոսել վիմին
Ի խոր մեղաց անդեղային,
Այլ դառնապէս լալով սրտին,
Քաւիչ եղեր ուրացողին:
Կանգնեալ՝ եւ զիս չըման չըմին
Ի գլորմանէ սայթափողին,
Յորդ արտասուս տալով աչացս
Եւ ջուր գլխոյս նըման ծովին:
(Յիսուս Որդի, Գ. էջ 128-9)

24. Ով կամաւ գայնկապելին
Կապեալ ըզծեաւ արձակողին,
Ի յապարանսն տանէին
Կայիափայ եւ Անմային,
Ծառայն գերեսն այն ապտակէր
Յորմէ սրովքէն քեւաւօղէր,
Թուր արձակեալ պիղծ բերանով
Յայն՝ որ կուրին լոյս ծագեաց
Քֆովն:

Կալան կամաւ գանկապելին,
Կապեալ ըզծեաւ արձակողին,
Ի յապարանսն տանէին
Կայիափայ եւ Անմային:
Ծառայն գերեսն ապտակէր,
Յորմէ սրովքէն քեւաւօղէր:
Պիղծ բերանով թըջանէին
Յայն՝ որ քըքով լոյս ետ կուրին:
(Բամ հաւատոյ, էջ 219-20)

25. Զար կապանաց մարդկան լուծիչ
Որ կապեցար ընդ կապելոյն,
Զիս արձակեալ յիմնակապէս
Մեղաց կապից դըծոխայնոյն,
Որ ընդ մեղօք պարտաւորին
Կացեր անմեղդ ի յատնին-
Յորժամ փառօք գաւ հայրենի,
Մի՛ դատեսցես զիս ընդ մոսին:

Որ կապեցար ընդ կապելոյն,
Արձակեցեր զհանդոյց կապին-
Զիս արձակեալ յիմնակապէս
Մեղաց կապից դըծոխային:
Որ ընդ մեղօք դատապարտին
Կացեր անմեղդ ի յատնին-
Յորժամ փառօք գաւ հայրենի,
Մի՛ դատեսցես զիս ընդ մոսին:
(Յիսուս Որդի, Գ. էջ 128)

26. Պատկառանք հին Աղամայ
Որ ձաղեցար վասըն նորա,
Զնջեալ՝ զամօք մեղաց լրբին,
Որով գերեսս իմ ծածկեցին,
Որ ներեցեր չար ծառային
Ածել ձեռնօք քեզ ապտակին,
Հար ուժգնակի գդեմըս չարին,
Որպէս եւ զիս եհար ուժգին:

Որ ձաղեցար ի թուր պղծին
Վասն ամօթոյ նախաստեղծին,
Զնջեալ՝ զամօք մեղաց լրբին,
Որով գերեսս իմ ծածկեցին:
Որ ներեցեր չար ծառային
Ածել ձեռնամբ քեզ ապտակին,
Հար ուժգնակի գդեմըս չարին,
Որպէս եւ զիս եհար ուժգին:
(Յիսուս Որդի, Գ. էջ 128)

27. Զաւրն լուսոյ յառաւօտին
Ի յուրբաթուն հընոյ դատկին,
Կայր առաջի դատաւորին
Ծառայն նստէր ի յատնին,
Ի հարցանել Պիղատոսի
Տէրն ոչ առնէր պատասխանի,
Զի կանխասաց գիրըն լըցցի,
Եղէ եւ մարդ որ ոչ խօսի:

Ի յուրբաթու առաւօտին
Ետուն յատեան Պիղատոսին-
Ծառայն յաթու դատաւորին,
Տէրն ի դատել կայր առաջին:
Ի հարցանել Պիղատոսի՝
Տէրն ոչ առնէր պատասխանի-
Զի կանխասաց գիրըն լըցցի,
Եղէ եւ մարդ որ ոչ խօսի:
(Բամ հաւատոյ, էջ 220-21)

28. Ռամկական դասը զինուորացն
Արկին հանդերձ մախատանաց,
Այնժ որոյ գգեստն է լոյս փառաց
Իրբեւ զօթոց զինքեամբ արկած-
Ի ծումը իջեալ կատակէին,
Զգլուխն եղեգամբ հարկամէին-
Պըսակ ի փշոց բուրբէին
Ըզփուշ մեղացըն բարձողին:

Որոյ ըզգեստն է լոյս փառաց՝
Արկին հանդերձ մախատանաց-
Այնժ որոյ գգեստն է լոյս փառաց
Իրբեւ զօթոց զինքեամբ արկած-
Ի ծումը իջեալ կատակէին,
Զգլուխն եղեգամբ հարկամէին-
Զգլուխն եղեգամբ հարկամէին-
Զփուշ մեղացըն բարձողին:
Եւ առ ի կեպոս ըզմեղ գրողին:
(Բամ հաւատոյ, էջ 221-22)

29. Սոսկալին քերովբէից
Բառնայր ինքեամբ ըզփայտ խաչին,
Մինչ ի տեղի Գողգոթային
Յորմէ հղեալ մարդն առաջին-
Ետուն ըմպել գինի գմբեւալ-
Եւ կերակուր լեղեալ խառնեալ,
Որով զպաղոյն դաւըն ճաշակ

Յետ այն ի խաչըն տանէին-
Բառնայր ուսով ըզփայտ խաչին
Մինչ ի տեղի Գողգոթային,
Ուր էր եղեալ մարդն առաջին:
Ետուն ըմպել գինի գմբեւալ,
Եւ կերակուր լեղեալ խառնեալ:
Որով զպաղոյն դաւըն ճաշակ

Փոխեաց մեզ քաղցր եւ ախորժակ:

Ձի ըզձեռն իւր ստեղծուածոյն
Ձառ ի մեղաց ճաշակ մահուան
Փոփոխեացէ ըզդառնաղոյնն
Ի համ կենացըն քաղցրագոյն:

(Բամ հաւատոյ, էջ 222-23)

30. Վերնականքըն զարհուրեալ
Տեսին ըզՏէրըն մերկացեալ,
Եւ ըզհամդերմըն բաժանեալ
Պատմումանին վիճակ արկեալ,
Ըզձեռն եւ զատըն ծակեցին
Ըստ յայտնապէս Դաւթեան ձայնին,
Ընդ փայտ խաչին բեւեռեցին
Ձմատումնն որ գրեաց ի տախտակին:

Ձիանդերմսն յինքեանս բաժանեցան,
Պատմումանին վիճակ արկեան,
Ըզձեռն եւ զոտըն ծակեցին
Ըստ յայտնապէս Դաւթեան ձայնին,
Ընդ փայտ խաչին բեւեռեցին
Ձմատումնն որ գրեաց ի տախտակին:

(Բամ հաւատոյ, էջ 223)

31. Տարածեալ ձեռք ընդ ձեռաց
Ոտք ընդ ոտից ընթանալեաց.
Փայտ ընդ փայտի դառըն պտղոյ
Կեանք ընդ մահու փոխարկելով.
Ի մէջ երկուց անօրինաց
Կայր մերկացեալ տուողն օրինաց,
Ձոր ոչ տեսին ազգըն կուրաց՝
Բայց ի միոյն յաւազակաց:

Ձեռք ընդ ձեռն տարածելոյ
Ոտք ընդ ոտին ընթանալոյ,
Փայտ ընդ փայտին դառըն պտղոյ,
Կեանք ընդ մահու փոխարկելոյ:
Ի մէջ երկուց անօրինաց
Կայր մերկացեալ տուողն օրինաց.
Ձոր ոչ տեսին ազգըն կուրաց,
Բայց ի միոյն յաւազակաց:

(Բամ հաւատոյ, էջ 223)

32. Բոպէից արեգակամն
Ըզտիւն արար գիշերամման,
Ըզստուերըն ֆոզ արկ մերկութեան
Ձի մի՛ տեսցէ ակն անարժան.
Ի մէջօրեայն մըսեմագաւ
Յորժամ Ադամ մեղօք մեռաւ,
Ի յիմներորդն ի լոյս դարձաւ՝
Յորժամ մահուամբ մահըն լուծաւ:

Վասն այսորիկ արեգակամ
Ըզտիւն արար գիշերամման,
Ըզստուերըն ֆոզ արկ մերկութեան,
Ձի մի՛ տեսցէ ակն անարժան.
Ի մէջօրեայն մըսեմագաւ,
Յորժամ Ադամ մեղօք մեռաւ,
Ի յիմներորդն ի լոյս դարձաւ,
Յորժամ մահուամբ մահըն լուծաւ:

(Բամ հաւատոյ, էջ 224)

33. Յօղէր արտօսըն ցաւագին
Մայր Տեառն որ կայր մերձ առ խա-
Յորժամ լըսէր ըզծարաւին [չին,
Բարբառելոյ իւր միածնին.

Որ ողբալով բախմամբ օրտին
Տեառնըն իմոյ մայր առ խաչին,
Յորժամ լըսէր ըզծարաւին,
Հեղոյր արտօսըն ցաւագին:
(Յիսուս Որդի, Գ. էջ 133)

Ետուն ֆացախ խառնեալ լեղի
Այնմ՝ որ բոխեաց գետ յաղեմի,
Եւ ի վիմէն վըտակ բարի
Արբոյց տոհմին դառնացողի:

Քացախ ետուն ի ծարաւի
Այնմ որ բոխեաց գետ յաղեմի,
Եւ ի վիմէն յանապատի
Երկոտասան վըտակ բարի:

(Բամ հաւատոյ, էջ 224)

34. Իւծեալ յերբորդ ժամու օձին
Ձմիտըս մախնոյ մօրն եւային
Ի վեցն անկեալ մարդն առաջին
Հաւանական բանիւ մօրին,
Ի սոյն ժամու Տէրն ի խաչին
Ձի քաւեցէ զմեղըս մոցին.
Եւ յորժամ ել Ադամըն հին,
Եդ զաւազակն ի մէջ դրախտին:

Յերբորդ, ժամու պատրեալ օձին
Ձմիտըս մախնոյ մօրն եւային,
Ի վեցն անկեալ մարդն առաջին
Հաւանական բանիւ մօրին.
Ի սոյն ժամու Տէրն ի խաչին,
Ձի քաւեցէ զմեղըս մոցին.
Եւ յորժամ ել Ադամըն հին,
Եմոյժ զգողն ի մէջ դրախտին:
(Բամ հաւատոյ, էջ 225)

35. Փարեւի բարբառ ընդ իմ
Էլի Էլի առ Հայր գոչէր
Ձեռքին կամաւ Հօր աւանդէր
Ձեռքիս մարդկան նոյն ընծայէր.
Երկիր հիմամբք սասանեցաւ
Եւ վարագոյրն ընդ մէջ հերձաւ.
Վէմք ի յիմքեանց պատառեցան
Եւ գերեզմանք մահու բացան:

Էլի Էլի, աղաղակեաց,
Իմօվս ընդ իմ գչայր աղաչէր.
Դարձեալ ձայնիւ աղաղակեաց,
Ձեռքին կամաւ Հօր աւանդեաց.
Եւ ընդ ինքեան վերաթեւեաց
Ձեռքիս մարդկան Հօր ընծայեաց:
Երկիր հիմամբք սասանեցաւ,
Եւ վարագոյր ընդ մէջ հերձաւ.
Վէմք ի յիմքեանց պատառեցան,
Եւ գերեզմանք մահու բացան:
(Բամ հաւատոյ, էջ 225)

36. Գարողի ի սքանչելեաց
Աստուած մարմնով վասն իմ խա-
չեալ.

Մերով բնութեամբս մեռանի
Աստուած անմահ խոստովանի.
Կրկնաւըտակ կողին աղբերք
Եկեղեցի իւր հաստատի,
Ջրովըն մաքրի, զարիւնն ըմպէ
Ջրողին ընդ Հօր փառաւորէ:

Եւ զի Աստուած էր որ մեռաւ
Յայտնեն զարմանքն որ դործեցան,
Եւ զի մեռեալն էր կենդանի
Թէպէտ եւ մահն էր հաւաստի,
Յայտնէ կողին խոցուած տիգի,
Կայլակ աղբերքըն կրկնակի.
Ջուրն ի լուսնալ մեղուցելոց
Ի մահ նորա մըկրտելոց,
Արիւնն ի սնունդ մաքուր հոգւոց
Առ ի Գրիստոս տղայացելոց:
Կողին խոցմամբն, որ պատառեաց,
Ըզկողածնին մեղըս ջնջեաց.
Ձեկեղեցի այնու շինեաց,
Եւ ընդ դրախտին մեզ պարգեւեաց:
(Բամ հաւատոյ, էջ 227-28)

Ալիշան կը բնորոշէ այս աշխատանքը «երեք անգամ գրչէն թափ-
ուած»⁵ բացատրութեամբ՝ որպէս թէ բանաստեղծը երեք անգամ գը-
րած ըլլայ նոյն նիւթը, նախ իր երկու վերոյիշեալ դործերուն եւ
ապա Այսօր անմատ եւ նորագոյ տիեզերաց երգերով: Բայց իրական-
ապա ինչպէս կը տեսնուի տրուած համեմատութեան սխալակ-

5. ԱԼԻՇԱՆ, Շմոքիալի եւ պարագայ իւր, Վեներիկ, 1873, էջ 447:

ներէն, ուրիշ է. Շնորհալի երեք անգամ նոյն նիւթը (Ջարչարան-քի խորհուրդը) չէ երգած միեւնոյն ծրագրով կամ ամբողջութեամբ կամ գրեթէ միեւնոյն տեսակէտները շօշափելով: Ուսուցանողական նպատակներով տուած է նախ «Բան Հաւատոյ» եւ «Յիսուս Որդի» քերթուածները եւ հոսակ հոգեւոր երգերը՝ նկարագրական պատկեր մը ամբողջացնելու նպատակով: «Բան Հաւատոյ» չունի նոյն մշակումը «Յիսուս Որդի»ի հետ եւ ոչ ալ ասիկա միւսին հետ: Նիւթի ընդհանուր համամասնութիւն մը միայն կը մօտեցնէ զանոնք իրարու:

Անտարակոյս այս երգերը կապ ունին յիշեալ քերթուածներուն հետ, բայց ոչ ընդհանուր եւ հաւասար կերպով. կան հոս ճշտուելիք մանրամասնութիւններ: Տարտամ է նաեւ Աւետիքեանի բացատրութիւնը Այսօր անճառի ծաղման մասին, երբ կը համարի դայն այբուբենական յարմարացում մը «Յիսուս Որդի»ի⁶, որովհետեւ մեծ մասով կը հետեւի «Բան Հաւատոյ»ի ընթացքին եւ պարունակութեան, տեղ տեղ նիւթական փոխառութեամբ կարգ մը տուններու, եւ տեղ տեղ ալ վերածումով եւ կամ բոլորովին նոր յօրինումով:

Այսօր անճառը եւ Նորոգող տիեզերացը պէտք է կոչել իսկապէս գրական վերամշակում: Նախ տեսնենք առաջինը իր ներքին կազմին եւ յօրինման մանրամասնութիւններուն մէջ, յետոյ անցնելու համար երկրորդին: Համեմատական ակնարկ մը երդին եւ քերթուածներուն, նոյն կամ նման տողերու ընդդժմաներով, կը դնէ մեզ հետեւալ եզրակացութիւններու դիմաց.

ա) Տեսարանային ամբողջացումի համար՝ բանաստեղծէն կատարուած են յաւելումներ: Շնորհալին կը սկսի Վերնատան նկարագրութեամբ, Աւագ Հինգշաբթիի խորհուրդով, որ կը պարունակէ Ոտնուայի եւ Ս. Հաղորդութեան մանրամասնութիւնները. ասոնք հարկ է որ շեշտուէին իբրեւ կարեւոր մասեր նկարագրութեան ամբողջականութեան: Սակայն «Բան Հաւատոյ» եւ «Յիսուս Որդի» չունին այս երկու կէտերուն մանրամասնեալ տունները. «Բան Հաւատոյ» ունէր շատ հակիրճ յիշատակութիւն մը Աւագ Հինգշաբթիի, Ոտնուայի՝ առանց նկարագրութեան, իսկ «Յիսուս Որդի» քանի մը դեղեցիկ տուններ զգացումի եւ հին Օրէնքի դէմ նոր Օրէնքին փոխանակութեան մասին խորհրդածութիւններ, բայց չէր ամբողջական: Այսօր անճառը այդ բոլոր տարրերը իրարու զուգելով ստեղծած է միութիւն մը, լրիւ ամբողջականութիւն մը: Կը բաւէ ակնարկ մը տալ

6. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ Հ. Գ., Բացատրութիւն Ծարակամաց, Վենետիկ, 1814, էջ 247. «Ձայս վեցմասնայ երգ՝ ըստ թուոյ այբուբենից յարմարեաց նա ի Յիսուս Որդի գրոցն, զոր յառաջն Հիւսեալ էր, եւ կարգեաց երգել յընթերցման վեց զլուսի աւետարանաց յառաւորութեան մեծի ուրբաթուն նախ քան զօրհնութիւն»:

համեմատութեան առնուած դոյզ սիւններուն, տեսնելու համար ինչ ինչ տուններու նոյնութիւնը եւ տեղ տեղ ալ յաւելումները «Բան Հաւատոյ»ի վրայ, որմէ գլխաւորապէս առնուած են Այսօր անճառին տունները: Շատ յայտնի է այս վերջինին մէջ նկարագրական լայն շունչը, որով ջանացած է կատարել լրացումներ գաղափարի եւ տեսարանական պատկերացումի, ընդլայնելով խորհրդածութիւններու շարքը:

բ) Բանաստեղծը ստիպուած է «Բան Հաւատոյ»էն քաղած տողերու մէջ փոխել կարգը եւ ազատորէն օգտագործել իր նախկին գրածը, համաձայն իր նպատակին, նոր երգ-քերթուածին նկարագրութեան մէջ, կամ նաեւ տրամաբանական յառաջխաղացումի պահանջէն մղուած: Այդ կէտերը մատնանշելու համար երկրորդ սիւնակին վրայ, ուր հարկ է, դրած ենք արաբական թիւեր՝ ցոյց տալու համար կատարուած տեղափոխութիւնները (1. 2. 3), թիւեր՝ որոնք կը նշանակեն «Բան Հաւատոյ»ի կամ «Յիսուս Որդի»ի մէջ իրենց ունեցած բնական կարգը չարագրութեան, որոնք վերամշակումի ատեն կրած են ետեւառաջութիւններ: Նոյն բանը պատահած է երբեմն այբուբենական կարգի պահանջէն առաջ եկած ստիպողականութեան առջեւ, ինչպէս կը տեսնուի Ձայնիւ մագթէրի մէջ (17րդ տուն):

գ) Վերամշակումը հետը կը բերէ կատարելագործում արտայայտութեան: Այդ երեւոյթը կը յայտնուի հոս ալ: Առաջին տան մէջ արդէն կը տեսնուի թէ ինչքան խնամքով ընդլայնած է գաղափարը վերնատան խորհուրդին, ձեւի եւ վայելչութեան հետ դնելով հոն միանտան զաղափարի լրում: Տողերէն շատերը նոյն են վերամշակման սիւնակին վրայ ալ, եւ ունին երբեմն թեթեւ հպումներ. սակայն կարգ մը տողերու վրայ անփոխելիօրէն կը նշմարուի ձեւական խնամքի մը տողերու վրայ անփոխելիօրէն կը նշմարուի ձեւական խնամքի մը տողերու վրայ անփոխելիօրէն կը նշմարուի ձեւական խնամքի մը տողերու վրայ անփոխելիօրէն կը նշմարուի ձեւական խնամքի մը տողերու վրայ:

«Քարողի ի սքանչելեացս
Աստուած մարմնով վասն իմ խաչեալ.
մերով բնութեամբս մեռանի
Աստուած անմահ խոստովանի»,

որոնք գրական վայելչութեամբ ստացուած կատարելութիւն մը ցոյց կու տան «Բան Հաւատոյ»ի սա տկար տողերուն

ի յընթերիսըն հոգեւոր	(11րդ տան մէջ)
ուտելով ընդ վարդապետըն	(11րդ տան մէջ)
հարցանել թէ ով իցէ	(12րդ տան մէջ)
զոր առեալ եւ մերկացաւ	(13րդ տան մէջ)
մատնեցաւ նախաշարին	(13րդ տան մէջ)

Միւս տունները կանոնաւորապէս ութստեաններ են: Այս երեւոյթը ցոյց կու տայ թէ Շնորհալի ձայնական պահանջին աւելի կարեւորութիւն տուած է քան նիւթական վանկերու թիւին կամ տաղաչափական խիստ պահանջին:

Աւելի ազատութիւն եւ բնականութիւն ուղած է տալ մանաւանդ յանդերուն: Հոս խուսափելով այն պարտադրեալ հին պայմաններէ նոյնաւերջ յանգաւորումի, բացի ութեակի բոլոր տողերուն յանգաւոր համանմանութենէն (որ շատ քիչ անգամ դոհացուցած է) նաեւ քառեակէ քառեակ ալ հաւատարիմ չի մնար յանդերու պահանջին. երբեմն քառեակին երկու տողերը միայն կ'արձագանգեն իրարու նոյնայանդ վերջաւորութեամբ, մինչ միւսները թողուած են իրենց ազատութեան: Այս պարագան կու դայ շեշտելու փոփոխութիւն մը Շնորհալի մտայնութեան մէջ. կարծէք կամաւոր ձերբազատումի ճիշդ մը այդ պարտադրութիւններէն՝ որոնք կը ծառայէին միայն ծանրացնելու, իմաստի կապանք ստեղծելու եւ ոչ թէ ներդաշնակելու: Երկրորդ՝ կը փաստէ միւս տեսակէտը, արդէն ըսուած, թէ Շնորհալի աւելի տարուած է իմաստներու բնականութենէն եւ դեղեցկութենէն, եւ երրորդ՝ եղանակի ազատ ընթացքէն ու պահանջէն քան տաղաչափական խստութիւններէն:

Յանդերու դժադրական ներկայացում մը օգտակար դատեցինք՝ համադրական տեսութիւն մը ընծայելու համար ընթերցող աչքին. ատկէ կարելի պիտի ըլլայ տեսնել թէ Շնորհալի երբեք յատուկ մը տաղերութիւն մը չէ ունեցած խնամելու յանդերու ո'չ կանոնաւորութիւնը եւ ոչ ալ միակերպութիւնը, այլ իր նպատակը եղած է ստանալ պարզապէս երաժշտական ներդաշնակութիւն մը ստեղծած եղանակին մէջ եւ ոտքերու անսայթաք գնացք:

Հետեւեալ պատկերը հասկնալու համար հարկ է նկատի առնել՝ որ ութստեանը կազմուած է երկու քառավանկ անդամներէ 4-4, որոնց մէջ յանդերը երբեմն կը զուգընթանան քառեակ առ քառեակ՝ հաւասար վերջաւորութեամբ, երբեմն մէն մի քառեակի իւրաքանչիւր երկտողերը կը զուգընթանան իրարու հետ եւ կամ (մէկ անգամ) վեց տողերը ութեակին հաւասար են իրարու, բայց յաճախ դանդան երկտողեր իրարու նման յանգաւորում ունին, երկու անգամ ալ ամբողջ ութեակ մը նոյնայանդ վերջաւորութիւնը: Կան նաեւ տողեր՝ որոնք չեն համաձայնիր իրարու հետ իրենց յանգով. այդ պա-

րագաներուն՝ այդ անհամաձայնութիւնը ցոյց տուած ենք ժխտական 0-ով:

Պատկերին առաջին սիւնակին թուարկումը Այսօր անհատի տուններուն կարգը կը ցուցնէ, իսկ անոնց դիմաց դրուած թիւերը, ըստ վերեւ տրուած բացատրութեան, քառեակի (4) չորս տողերուն, երկտողի (2) երկու տողերուն նոյն կամ տարբեր յանգաւորումը ցոյց կու տան:

Տանք քանի մը օրինակներ.

4 - 4 ձեւով ներկայացուած ութեակին մէջ 4 - 4 կը նշանակէ թէ առաջին քառեակը նոյնայանդ վերջաւորութիւն ունի, երկրորդ քառեակն ալ նոյնպէս իր ուրոյն յանգաւորումը ունի, տարբեր առաջին քառեակէն:

4 - 0 2 ձեւով ցոյց տրուած բանաձեւը կը նշանակէ՝ որ առաջին քառեակը իր չորս տողերով ունի միեւնոյն յանդը, բայց երկրորդ քառեակին առաջին երկու տողերը անհամաձայն են իրարու, իսկ վերջին երկտողերը նոյնայանդ:

0 0 - 2 2 կը նշանակէ թէ առաջին քառեակի երկու երկտողերը չունին իրարու հետ նոյն յանգաւորումը, իսկ երկրորդ քառեակին զոյգ երկտողերը, իւրաքանչիւրը առանձին նոյն յանգաւորումը ունին:

Այժմ հասկնալի պէտք է ըլլայ ամբողջութիւնը.

Տումերը					Տումերը					
1.	4	-	2	0	19.		8			
2.	0	-	2	2	20.	4	-	4		
3.	0	2	-	0	21.	2	2	-	4	
4.	2	2	-	4	22.	4	-	4		
5.	4	-	0	2	23.	4	-	2	2	
6.	2	0	-	0	24.	4	-	2	2	
7.	2	2	-	4	25.	0	0	-	4	
8.	4	-	4		26.	2	2	-	4	
9.	2	0	-	0	27.	4	-	4		
10.	0	0	-	2	28.	4	-	4		
11.	2	2	-	2	29.	0	2	-	2	2
12.	2	0	-	0	30.	4	-	4		
13.	2	0	-	0	31.	2	0	-	4	
14.	2	0	-	2	32.	4	-	4		
15.	2	-	6		33.	4	-	4		
16.	4	-	4		34.		8			
17.	4	-	4		35.	0	2	-	2	2
18.	2	2	-	4	36.	0	2	-	0	2

ոտքը կ'անցնի եւ կը լրացնէ միւս անդամին պակասը եւ այսպէս կը կապէ իրարու երկու կամ աւելի տողեր:

Դիտելի կէտ մը միայն իր դործածած ազատութիւններէն՝ 29րդ տան «Սոսկալին քերովբէից»ն է. սա այն տողերէն է, որուն առաջին անգամը եռավանկ է սկզբնաւորութեան մէջ եւ խաղային կշիռով լրացուցած ոտքին պակասը: Շնորհալի այսպէս ըրած է անտարակոյս Ս-ի այբուբենական կարգին պարտադրութեան դիմաց. սակայն մնալով հանդերձ նոյն պարտադրութեան տակ՝ կարելի էր «քերովբէից»ի տեղ դնել «սերովբէից», որով կը փրկուէր թէ՛ կարգը այբուբենի եւ թէ՛ ոտքը. Սերովբէի'ցըն սոսկալին կ'ըլլար նման իր միւս տողերուն: Բայց թերեւս ինքը քեֆնիք պատճառ մը ունեցած ըլլայ մեղի անծանօթ եւ կամ ուղած ըլլայ խուսափել կրկնակ Ս-երու ձայնական բախումէն, թէեւ կան սակաւաթիւ ձեռագիրներ ըստ Աւետիքեանի՝ որ Սերովբէ ունին փոխանակ քերովբէի⁸:

4

ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՕՏ ՏՈՂԵՐ

Հակառակ որ Շնորհալի մեր ամէնէն վճիռ ու պարզ գրողն է, իր գրչէն ելած կարգ մը տողեր եւ երբեմն երկտողեր ունին շարադրութեան մթութիւններ, հետեւանք կա'մ տաղաչափութեան որոշ պահանջներու՝ որոնց աւիամայ կ'ենթարկուի, կամ արտայայտութեան եղականութիւններու, խօսքի դարձուածքներու, բառերու տարրեր առումներու, որոնցմով բնականօրէն խօսքին իմաստը կը կորսնցնէ իր պայծառութիւնը: Մեր քննութեան առած քերթուածին մէջ կան անփխտելիօրէն տողեր՝ որ առանց մեկնութեան կը մնան զուրկ յստակութենէ:

1.- Անոնցմէ առաջինը՝ որ տարրեր մեկնութիւններու ալ առիթ տուած է, 3րդ տան սա տողերն են.

«Գլխոյս ասէ չէ ինչ պիտոյ
լուացումըն ջրոյ ղի լուացեալ է.
ոտիցըդ պէտք են մաքրութեան
յօդիլ ի գլուխըս սրբութեամբ»:

Առաքեալներու փոքրիկ հօտին գլուխը՝ Պետրոս կ'ընդդիմանայ Գրիստոսի կատարած ոտնուային, տեսնելով այդ արարքին մէջ ան-

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
Փորագրիչ Bara et Ceraro (Վենետիկ, 1886):

սահման հեռաւորութիւն մը աստուածային եւ՝ մարդկային բնութիւններու. իր հրաժարումը կը յանդիմանուի Վարդապետէն եւ հլու աշակերտը կը խնդրէ լուալ ոչ միայն ոտքերը, այլ նաեւ գլուխը: Այս արտայայտութիւններուն կը յաջորդեն ահաւասիկ վերի տողերը՝ ուր գլուխ եւ ռաբբիներով հոգեկան եւ զգացական հակադրութիւն մը ստեղծուած է: Ոմանք գլուխ եւ ոտք բառերը կ'առնեն իրենց իրական իմաստով, բայց մեկնութիւնը դարձեալ մութ կը մնայ. արտաքին մաքրութեան իմաստով առնուած գլուխ կամ ոտք տարբերութիւն չունին իրարմէ: Ուրիշներ փոխաբերաբար. իբր թէ Քրիստոս ինքնին կատարելով իմաստի շրջում մը՝ կ'ըսէ գլուխդ՝ դրուած հոգւոյն տեղ, իբր գլխաւոր մասը հոգեկան կեանքի, պէտք չունի լուացուելու, վասնզի լուացուած է եւ մաքրուած հաւատքով ու շնորհքով իր հիմնական յարաբերութեան մէջ Աստուծոյ հետ: Սակայն հարկ է որ դեռ մաքրուին անմաքուր բերումներդ զգացական կեանքի, պատկերացուած ռաբբի, իբրեւ նուաստադոյն կարողութիւններ՝ հոգիի բարձր կարողութիւններու հետ համեմատուած:

Այս մտքով առած է Եղիշէ Դուրեան իր կատարած Թարգմանահայկան փորձին մէջ՝ որ գոհացուցիչ չէ անշուշտ. դնենք ամբողջ ութնութիւնը դէմ դիմաց.

Գլխոյն ընտրեալ հօտին փոքու
սաստէր գլխորհուրդն ոչ գիտելոյ,
որով դառնայր եւ հնազանդէր
զոտս եւ ըզգլուխս մաքրել մաղթէր.
Գլխոյս ասէ չէ ինչ պիտոյ՝
լուացումըն ջրոյ զի լուացեալ է,
ոտիցըդ պէտք են մաքրութեան
յօդիլ ի գլուխըս սրբութեամբ:

Փոքր հօտին գլուխն յանդիմանեց
թէ չէր հասկնար խորհուրդն այն մեծ,
ան ալ չընտրէր խնդրեց հըլու
գլուխն ու ոտները մաքրելու.
Ըսաւ. Չունի պէտք լուացման
գլուխդ, վասնզի մաքուր է ան.
ոտներդ լուացման կը կարօտին
որ սրբութեամբ գլխուդ յօդին:

Դուրեանի Թարգմանութիւնը թէեւ կը թուի իրական իմաստներուն նախ կառչած ըլլալ, իրապաշտ իմաստ տալով գլուխ եւ ռաբբիներուն, սակայն կ'ենթադրուի որ փոխաբերական մտքով կը հասկընար ինքն ալ, որովհետեւ իրականը այնքան անիմաստ է որ ոտքերու նիւթական մաքրութիւնը գլխու մաքրութեան հետ կապ չունի. եւ Շնորհալի չէր կրնար այսպէս խորհած ըլլալ պուանց խորհրդաբանական խորութիւն տալու իր ինքնին Թանձրացեալ տողերուն:

Բայց հոգեկան ու զգացական հակադրութիւններով ստացուած մեկնութիւնն ալ, ինչպէս վերեւ տեսանք, բնագրային տեսակէտով դո-

9. Եղիշէ ԴՈՒՐԵԱՆ, «Լոյս» շաբաթաթերթ, 1905, Կ. Պոլիս Ժ. տարի, Թիւ 1, էջ 11: Այսօր ամենաին աշխարհարար Թարգմանութիւնը կը լրանայ 12. Թիւներուն մէջ, էջ 88, 104, 131, 154: Մինչդեռ Երուսաղէմի Տէր Անդրէասեան իր Թարգմանութեան մէջ ունի ճիշտ հասկացողութիւն վերոյիշեալ տողերուն: Հրատ. Կ. Պոլիս, 1904, էջ 83:

բայի վրայ քերականորեն բնական եւ դործածական է, որով կ'ըսենք կապեալն, կապելոյն, կապելոցն, կապելովքն, ինչպէս ունինք «ընդ այլոց կապելոց կամ կապելոցն (Փարպ.)», ուր յօդին յաւելումը ոչ մէկ ծանրութիւն կամ պղտորութիւն կը բերէ իմաստի, մանաւանդ թէ կը ճշտէ խօսքը՝ յատկելով միտքը, որոշ բանի մը ակնարկումը, ինչպէս հոս Աղամին, անորիչ դերբային վրայ դրուած պարագային, օր. կապելոյն՝ չի թուիր տալ այդ յատկութիւնը: Վերի երկտողին բուն իմաստը, հետեւաբար, պէտք է հասկնալ մեղքին կապանքով կապուած Աղամին տեղ: Այսպէս հասկցած է նաեւ Եղիշէ Դուրեան¹³:

Շնորհալիին միտքն ալ առաջին լուծումը եղած ըլլալու է, թէ եւ շարադրութիւնը երկդիմի մեկնութեան առիթ կու տայ: Ասոր ապացոյց է յաջորդ տունը «Պատկառանօք հինն Աղամայ», որ կը պարզէ նախընթաց տան դադափարը, կ'ընդլայնէ զայն եւ կը յարմարցնէ նախահօր անկումին:

5.— Շարադրական դարձուածքի մը ճարտարութեամբ յօրինուած է յաջորդը, որուն մթութիւնը գլխաւորապէս բռնալէ եզրին բացառիկ դործածութեան հետ կապուած ըլլալն է.

«Բոպէից արեգական
ըզտին արար գիշերանման»

որ առեղծուածային ըլլալ կը թուի՝ կը դառնայ բացայայտ եւ յստակ շարադրութիւն՝ եթէ կատարենք փոքրիկ շրջում մը բառերու դիրքին: Բայց նախ ճշտելու ենք բռնալէ-ի գոյութիւնը եւ իմաստը: Այս բառը գործածուած նոյնիսկ Գր. Նարեկացիէն, յետոյ Յ. Երզնկացիէն՝ կը նշանակէ ըստ ստուգաբանութեան Նոր Հայկազեանի «տիեզերք, շրջան աշխարհի, կամ համօրէն աշխարհ», լծորդ լտ. orbis-ի: Տիւ-ը փոխանակուած է հոս լոյսին հետ. տիւը օրն է, օր ցերեկ՝ լուսաւորուած արեւէն, լոյսը ինքնին. Սանսիլիտի մէջ արդէն տիւ լոյս կը նշանակէ: Արդ շարադրութեան կարգը փոխելով կ'ունենանք. «Ձտին» այսինքն զլոյսն արեգական բոպէից (տիեզերաց) արար գիշերանման». որ է տիեզերքի արեւուն լոյսը խաւարեցուց:

Շնորհալիի շարադրութեան կարգը տաղաչափական պարտադրութեան մը հետեւանք է, մանաւանդ այբոգրեանական պահանջի եւ ոտանաւորի արտայայտչական սեղմութեան: Ասոր բուն իմաստն ու աշխարհաբարի վերածումը գոհացուցիչ լուծում չէ գտած Եղիշէ Դուրեանի թարգմանութեան մէջ, ուր վերջին ծայր տափակցած ու աղճատած է ձեւն ու հմայքը այդ տողերուն՝ հետեւեալ վերածումով.

13. Հմմտ. «Լոյս» շարաթաթերթ, 1905, Թ. 6, էջ 131:

«Ինքն արեւու ժամերուն երբ
տիւն մըթացուց գիշերակերպ»¹⁴:

փոխանակ ըսելու

«Տիեզերքի արեգակին
լոյսն ան ըրաւ գիշերային»:

6.— Անտարակոյս հայ եկեղեցւոյ սոխակը իր հնչուն եւ ներդաշնակ տողերուն մէջ երբեմն ունի տաղաչափի բարդութիւններ, եզականութիւններ, մթութիւններ, իմաստներու փոխաբերական արտայայտութիւններ՝ հակառակ ամէնէն պայծառ եւ լուսաճաճանչ իմացականութիւն մ'ըլլալուն: Ասոր վկայութիւն մըն է նաեւ հետեւեալ քառեակին առաջին երկու տողերը.

«Ով կամաւ զանկապելին
կապեալ ըղձեռս արձակողին՝
ի յապարանսն տանէին
կայիափայ եւ Աննային»:

Բանաստեղծը իր տողերուն տուած է կուռ յօրինուածք եւ գիւտաւոր դարձուածք, տեսակ մը խտութիւն իմաստներու՝ որ խորհրդածելու կը մղէ մեզ, թէ եւ ստեղծելով դժուարութիւններ՝ անշուշտ ոչ անթափանցելի:

Առաջին ակնարկով մութ երեւցած տողերը կը պարզուին եթէ նկատի առնենք քանի մը կէտեր. Ով-ը նախ պէտք է առնել իբր դոչական-դարմացական բացազանչութիւն՝ «բարէ»-ի համազօր: Վե-րոյիչեալ քառեակը, որուն տողերը իմաստի ներքին աղերսով զօդուած են իրարու, ունի երկու բայ՝ մէկը անդէմ-դերբայ, միւսը դիւտաւոր, եւ երրորդ մը՝ լռելեայն հասկցուած (դիմաւոր բայի մը յամաւոր, եւ երրորդ մը՝ լռելեայն հասկցուած կ'ենթադրենք թէ «տանէին» զանկապելին, լռելեայն հասկցուածը կ'ենթադրենք թէ «կամաւ» մակբայէն ետքը «թողու զի»-ով կապուած է շարադրողի մտքին մէջ: Նմանապէս լռելեայն անցած է գլխաւոր կամ դիմաւոր բային դործողութեան ենթական (Փարիսեցիները), ինչպէս նաեւ արձակող բայածականին ետեւ ծածկուած անձնական դերանունը:

Մթութիւնը եւ ստեղծուած դժուարութիւնը թարգմանութեան, անկէ առաջ կու գայ՝ որ մէջէ մէջ մտած են երկու նախադասութիւններ. առաջինը՝ թէ կը թողու կամաւ որ կապուին ձեռքերը, ձեռքեր Անոր՝ որ կ'արձակէ կապանքները, երկրորդը՝ թէ կը տանէին անկապելին «յապարանսն կայիափայ»: Չարմանալի խտութիւն մըն է

14. Անդ, Թիւ 7, էջ 154:

Լեզուական կրճատ ձեւեր, եզրերու յատուկ առումներ՝ անխուսափելիօրէն գոյութիւն ունին Շնորհալիի շարականներու մէջ, որոնցմէ, վերջացնելու համար այս մասը՝ յիշենք դեռ քանի մը ազատ գործածութիւններ Այսօր անգառէն, ինչպէս է .

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ